

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra teologických věd

Bakalářská práce

Žaltář římského officia v proměnách 20. století

Vedoucí práce: ThLic. Adam Mackerle, Th.D.

Autor práce: Jakub Pavlík

Studijní obor: Teologie

Ročník: 1.

2018

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci vypracoval samostatně, pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

17. 3. 2018

ThLic. Adamu Mackerlemu, Th.D., děkuji za vedení práce.

Opožděně děkuji svým rodičům za podporu během předchozího neúspěšného studia (2007-2014).

Nakonec patří můj dík personálu fakultní knihovny KTF UK v Praze, kde by každý můj badatelský projekt posledních let mohli vyčíslit jako kilometry nachozené po skladech a kilogramy knih putující ze skladů ven a zase zpátky.

Obsah

Úvod	9
1 Text žaltáře v dějinách římského officia	11
1.1 Jeronýmovy překlady	11
1.1.1 Psalterium Romanum	11
1.1.2 Psalterium Gallicanum	12
1.1.3 Psalterium iuxta Hebraeos	13
1.1.4 Charakter Gallicana	13
1.2 Psalterium Pianum	14
1.2.1 Kritika Gallicana a reformní návrhy	15
1.2.2 Augustin Bea SJ	17
1.2.3 Vznik nového překladu	18
1.2.4 Zásady	20
1.2.5 Recepce	22
1.3 Liturgia horarum a Nova Vulgata	25
1.3.1 V rámci příprav reformy breviáře	26
1.3.2 V rámci příprav Neovulgáty	27
1.3.3 Zásady	27
1.3.4 Kletebné verše a žalmy	29
1.3.5 Editio typica altera	29
1.3.6 Recepce	30
2 Srovnání na příkladu vybraných žalmů	33
2.1 Výběr žalmů	33
2.2 Typografická úprava breviářů	34
2.3 Rozdíly mezi vydáními	34
2.4 Zásady edice textů	35
2.5 Zásady komentáře	36
2.6 Texty	37
2.6.109 Žalm 109	37
2.6.110 Žalm 110	39
2.6.112 Žalm 112	43
2.7 Generální souhrn oprav	45
3 Lex orandi – lex credendi	47
3.1 Změny smyslu	47
3.2 Předpoklady	49
Závěr	53

Úvod

V dvacátém století katolická liturgie římského ritu prošla zásadními změnami. Dnes se pozornost právem soustředí především na všeobíhající reformu iniciovanou Druhým vatikánským koncilem. Tu je ovšem správné vidět v dějinných souvislostech, jako vyvrcholení řady reform, která začala již za pontifikátu Pia X. a ve které pokračovali Pius XII. a Jan XXIII.¹

Tématem této práce jsou reformy latinského znění žaltáře používaného v liturgii hodin. Na tomto poli se stalo něco, co v celých předchozích dějinách římského ritu sotva má obdoby: během jediného století byl latinský liturgický překlad žaltáře hned dvakrát zásadním způsobem přepracován. Obě nové verze se citelně liší jak jedna od druhé, tak obě od překladu, který byl předtím v nepřerušném užívání po dlouhá staletí.

I když v popředí diskusí o reformě jsou dnes jiné záležitosti, a jistě právem, změna liturgického znění žalmů je zásadním zásahem do organismu liturgie hodin a měla by být jako taková reflektována. Žalmy v oficiu zaujímají centrální postavení. Jejich texty tvoří velkou část jeho každodenního penza. „Modlit se breviář“, to po staletí znamená z velké části modlit se žalmy. Nebo snad ještě lépe: modlit se *žaltář*. Kniha žalmů je rozložena na určité období (v římském ritu to byl do liturgické reformy týden, nyní týdny čtyři), za které se přezpívá či odrecituje celá. Žalmy díky tomu patří mezi biblické texty s nejvyšší „liturgickou frekvencí“: málokterý další se v liturgii hodin (a v liturgii vůbec) během roku opakuje tak často jako ony.

Jestliže žalmy jsou inspirovaná slova Božího zjevení a současně (den za dnem znovu a znovu opakovaná) slova modlitby církve, pak z tohoto jejich dvojího charakteru plynou ojedinělé nároky na jejich liturgický překlad. Těm pochopitelně nelze beze zbytku dostát, ale je jistě vhodné, aby zásadní nedostatky, jsou-li nějaké zjištěny, byly odstraněny, resp. odstraňovány.

Na druhé straně ovšem s sebou změny takto fundamentálních liturgických textů nesou velké obtíže. Pro toho, kdo se liturgii hodin modlí, se žalmy stávají „dením chlebem“: opakuje je stále znovu, týden za týdnem, rok za rokem; stávají se mu tak důvěrně známými. Není neobvyklé, že ti, kdo se liturgii hodin modlí dlouho, znají značné množství žalmů nazpaměť. Jejich změna potom zasahuje obrovské množství lidí na citlivém místě: je třeba počítat s tím, že řadou z nich nebude dobře přijata, a že zabydlet se v nových textech bude některým trvat velmi dlouho. K tomu dále přistupuje to, že i sám starý překlad požívá určité zvláštní vážnosti kvůli bezpočtu generací křesťanů, které se ho modlily, ale také vzhledem k osobě svého svatého autora/redaktora, sv. Jeronýma.²

¹ Přehled viz JOUNEL, P. „From the Council of Trent to Vatican Council II“, s. 72-76

² Srov. PIUS XII. „In cotidianis precibus“: ... *neque ignoramus Vulgatam quae dicitur interpretationem arctissime esse cum Sanctorum Patrum scriptis Doctorumque explanationibus conexam, eandemque*

Je tedy namístě se ptát, co k oběma novým překladům žaltáře vedlo, proč (příp. zda) byly potřebné. Zároveň nás od doby jejich vzniku a zavedení dělí již dost dlouhá doba na to, abychom se mohli pokusit zhodnotit jejich plody.

Předkládaná práce má dvě hlavní části. První část obě „žaltářové reformy“ zasazuje do kontextu dějin církve a liturgie. Shrnuje cestu, která k nim vedla, dostupné dokumenty, objasňující pohnutky a překladatelské zásady, a všímá si, jakého se novým překladům dostalo přijetí.

Druhá část na příkladu vybraných textů oba nové překlady porovnává. Kromě srovnání a analýzy výsledných znění se na základě dostupných informací pokouší i o jejich „reverse-engineering“: jaké originální texty byly předlohou? Jak byla vyřešena obtížná místa? Jaké případné další faktory byly v procesu překladu zohledněny? Odpovídají výsledky zásadám, které překladatelé veřejně deklarovali?

Celá práce ústí v hledání odpovědi na otázku povýtce teologickou: liturgie je jednou z privilegovaných pokladnic tradice, jak to vyjadřuje i známá poučka *lex orandi – lex credendi*. Je tedy třeba se ptát, zda a jak žaltářové reformy 20. století – významně zasahující do toho, jak se církev modlí – ovlivnily, co věří, a naopak: jak se víra církve promítla do liturgických překladů žaltáře.

Konvence

Ve stanovení hranic žalmů a v důsledku toho i v jejich číslování se Septuaginta rozchází s hebrejskou biblí. Latinské překlady žalmů, užívané po většinu dosavadních církevních dějin v liturgii římského ritu, vycházely ze Septuaginty, proto jsou až dodnes v latinských liturgických knihách žalmy číslovány podle septuagintního systému. Toho se z praktických důvodů držíme v celé práci i my, protože jejími primárními prameny jsou právě latinské liturgické knihy římského ritu.

Kapitola 1

Text žaltáře v dějinách římského officia

1.1 Jeronýmovy překlady

Mezi těmi, kdo zanechali nepřehlédnutelnou stopu v textech římské liturgie, zaujímá jedno z předních míst svatý Jeroným (347-419) jako překladatel Písma do latiny. My ovšem dále odhlédneme ode všeho, co se netýká přímo nejvlastnějšího předmětu našeho zájmu – žaltáře. Dá se říci, že ještě než se koncem 4. stol. začaly psát dějiny římského officia jakožto jasně vymezeného liturgického útvaru¹, dějiny latinského liturgického textu žaltáře se právě s Jeronýmem na stovky let prakticky uzavřely.

1.1.1 Psalterium Romanum

První Jeronýmovou prací nad textem latinského žaltáře byla revize jeho podoby užívané v té době v Římě. Pověření přehlédnout a opravit existující překlad Písma obdržel od Papeže Damasa (†384). Žaltář přišel na řadu bezprostředně po opravě evangelií², což dostatečně vypovídá o jeho tehdejší významu pro život církve.

Tato první revize, dokončená r. 383,³ byla silně konzervativní. Jeroným srovnával dostupné varianty latinského textu navzájem a s LXX a z již existujících variant vybíral tu nejlepší. Zásadně sám nově nepřekládal, a to ani místa, která byla ve všech známých latinských verzích temná či zavádějící. Vlastní opravy provedl jen zcela výjimečně, tam, kde se v důležitých věcech latinské překlady zásadně odkláněly od LXX. Vycházel přitom z co možná nejstarších řeckých rukopisů.⁴ Jak Jeroným sám přiznává, revize žaltáře byla z časových důvodů jen zběžná, a nebyla dovedena do konce.⁵ Zanedlouho po dokončení byl opravený žaltář svým

¹O raných fázích vývoje římského officia máme jen kusé zprávy, umožňující udělat si jen velmi hrubou představu. Vzhledem k silně konzervativní povaze římské liturgie tu officium bylo dlouho výrazně chudší a méně rozsáhlé než ve zbytku křesťanského světa (na Východě i Západě). Jako skutečná součást liturgie se objevuje až na konci 4. stol., zprvu omezené jen na sváteční vigilie. MALINA, B. *Dějiny Římského breviáře*, s. 48

²KAULEN, F. *Geschichte der Vulgata*, s. 157-159.

³KAULEN, F. *Geschichte der Vulgata*, s. 159.

⁴KAULEN, F. *Geschichte der Vulgata*, s. 155n.

⁵KAULEN, F. *Geschichte der Vulgata*, s. 159.

objednatel, papežem Damasem, zaveden jako liturgický žaltář pro město Řím.⁶

Jeronýmovu první revizi žaltáře tradice ztotožňuje s verzí známou jako *Psalterium Romanum*. Toto ztotožnění však v novější době není všeobecně přijímáno. Je vlivný názor, že *Psalterium Romanum* je ve skutečnosti předjeronýmovský překlad a Jeronýmova první recenze je ztracená.⁷

Psalterium Romanum došlo značného rozšíření, později však bylo v převážné části latinské církve nahrazeno *Gallicanem* (viz dále). Poté zůstalo v užívání již jen lokálně ve vatikánské bazilice sv. Petra a v dómu sv. Marka v Benátkách⁸. Svatopetrští kanovníci svou starobyklou verzí žaltáře užívali až do liturgické reformy Druhého vatikánského koncilu. Dnes se i u sv. Petra používá *Liturgia horarum* se standardním neovulgátním žaltářem.⁹

1.1.2 Psalterium Gallicanum

Opraveným biblickým textům se nedostalo zdaleka jen vřelého přijetí. Jejich opravitel musel ze strany římského kléru čelit těžkým nařčením a v tvrdých polemikách získal velké množství nepřátel. Když pak koncem roku 384 zemřel jeho podporovatel papež Damasus, Jeroným v Římě zcela osaměl a rozhodl se přesídlit na Východ. Po delších cestách se usadil v Betlémě.¹⁰

I v novém působišti se intenzivně věnoval biblickému překladu. Práci na Starém zákoně zahájil novou revizí žaltáře – zřejmě proto, že s výsledkem své práce v Římě nebyl zcela spokojen. Nové působiště nabízelo nové možnosti srovnání, konkrétně věrný opis Origenovy Hexaply, uchovávaný v Cesareji. Právě na přizpůsobení původního latinského textu hexaplární recenzi LXX založil Jeroným svou novou revizi žaltáře.¹¹

Na konci 6. stol. Řehoř z Tours Jeronýmovu druhou recenzi přivezl z Říma a zavedl ji do liturgického užívání ve své katedrále a diecézi. Odtud se – jistě i díky čilému poutnickému ruchu u hrobu sv. Martina – rozšířila po celé Galii a získala dodnes obvyklý název *Psalterium Gallicanum*. Z Galie užívání kvalitnějšího textu žalmů postupně přešlo do většiny zaalpských zemí.¹²

V Římě a v Itálii zůstávalo v užívání *Psalterium Romanum*, a to až do 13. stol., kdy do dějin římské liturgie osudově zasáhl nově vznikající františkánský řád a jeho liturgický úzus. Menší bratři přijali za svůj zkrácený kuriální breviář, ale žaltář si

⁶KAULEN, F. *Geschichte der Vulgata*, s. 160; BÄUMER, S. *Geschichte des Breviers*, s. 247.

⁷BROWN, W. P. *The Oxford Handbook of the Psalms*, s. 188.

⁸BÄUMER, S. *Geschichte des Breviers*, s. 446. K Benátkám jinak Kaulen: „In der Dogenkapelle zu Venedig ward es ... bis zum Jahre 1808 gebraucht“ – KAULEN, F. *Geschichte der Vulgata*, s. 160; zvýraznění v textu J.P. Řešení rozporu v místním určení však nepovažujeme za spadající do rozsahu práce.

Bäumer uvádí, že *Psalterium Romanum* bylo užíváno i v oficiu ambrosiánském. To je však mylné tvrzení, jak lze zjistit i jen zběžným srovnáním žalmů v breviáři svatopetrských kanovníků a v ambrosiánském breviáři a jak historicky dokumentuje ALLGEIER, A. *Die Altlateinischen Psalterien*, s. 9-13.

Liturgické knihy těchto lokálních liturgických tradic v českých knihovnách nejsou, ale na internetu je možné najít je digitalizované. Breviář svatopetrských kanovníků viz např. *Breviarium Romanum* (1740); milánský breviář *Breviarium Ambrosianum* (1857).

⁹podle svědectví návštěvníků a on-line dostupných brožurek k papežským liturgiím v bazilice

¹⁰KAULEN, F. *Geschichte der Vulgata*, s. 161.

¹¹KAULEN, F. *Geschichte der Vulgata*, s. 162.

¹²BÄUMER, S. *Geschichte des Breviers*, s. 246-248.

zvolili – narozdíl od kurie a celého Říma – galikánský.¹³ Když se později „zpětnou recepcí“ kuriální breviář ve františkánské redakci stal normou římského oficia, *Psalterium Gallicanum* mělo otevřenou cestu k tomu, stát se jediným liturgickým žaltářem prakticky celé latinské církve.¹⁴ V této pozici bylo definitivně utvrzeno při faktickém sjednocení římské liturgie potridentskou liturgickou reformou.¹⁵

Potridentské revize Vulgáty¹⁶ se žaltáře téměř nedotkly. Dvě drobné změny (Ž 7,13.15)¹⁷ provedla sixtinská revize. V breviáři byly uplatněny od r. 1602.¹⁸

V Římském breviáři Jeronýmovo *Psalterium Gallicanum* figurovalo bez dalších změn až do poloviny 20. století. Jeho postupnému nahrazení novými překlady se podrobně věnují oddíly 1.2 a 1.3.

1.1.3 *Psalterium iuxta Hebraeos*

I když je to už mírným vybočením z vlastního tématu naší práce, dodejme, že se Jeroným nespokojil s dvěma verzemi latinského žaltáře, a vypracoval ještě třetí překlad, tentokrát reprodukuující hebrejský žaltář – odtud obvyklý název *Psalterium iuxta Hebraeos*. Tento překlad nebyl určen k liturgickému využití.¹⁹ Jeho primárním účelem bylo poskytnout křesťanům přístup k hebrejskému znění biblických textů pro potřeby kontroverzí se židy. Ti totiž svým křesťanským oponentům často vytýkali, že LXX (resp. z ní vycházející starý latinský překlad), na které staví své argumenty z Písma, je nepřesným překladem jejich hebrejského textu.²⁰ Je pozoruhodné, že Jeroným, duch jinak velmi kritický, nikdy nezpochybnil nárok svých židovských současníků, že jejich znění svatých Písem neporušeně traduje *Urtext* a je shodné s předlohou LXX. Zásadnější odchylky mezi známým hebrejským textem a LXX dával za vinu opisovačským chybám při rozmnožování LXX (tedy nikoli překladatelům nebo jimi použité předloze).²¹

1.1.4 Charakter Gallicana

Pro správné pochopení novodobých reforem liturgického žaltáře je třeba blíže představit *Psalterium Gallicanum*. Pro jeho charakter jako biblického překladu jsou určující tři faktory:

- jde o konzervativní revizi staršího latinského překladu
- je překladem překladu: překládaným textem byl žaltář LXX

¹³Srov. FRANTIŠEK Z ASSISI. „Řehole“, kap. 3, v. 1: „Klerici ať se modlí hodinky podle řádu svaté římské církve, kromě žaltáře.“

¹⁴BÄUMER, S. *Geschichte des Breviers*, s. 318-321.

¹⁵BÄUMER, S. *Geschichte des Breviers*, s. 445n.

¹⁶viz HÖPFL, H. *Beiträge zur Geschichte der Sixto-Klementinischen Vulgata*.

¹⁷7,13: vibravit → vibrabit; 15: parurit → parturiit. ALLGEIER, A. *Die Altlateinischen Psalterien*, s. 24

¹⁸První potridentské vydání má ještě „uibrauit“ a „parturit“ SODI, M. *Breviarium romanum: editio princeps (1568)*, s. 34. Breviář vydaný autoritou papeže Klementa VIII. již obě opravy vykazuje. *Breviarium Romanum (1604)*, s. 4; srov. tamtéž úvodní dekret (nestránkováno)

¹⁹Je nicméně možné, že byl přechodně liturgicky užíván ve Španělsku. BERGER, R. „Žaltář“, s. 577

²⁰KAULEN, F. *Geschichte der Vulgata*, s. 165.

²¹KAULEN, F. *Geschichte der Vulgata*, s. 166n.

- překlad z hebrejštiny do řečtiny i z řečtiny do latiny byl značně doslovný

Souběh těchto faktorů ústí v málo průhledný jazyk, kterým často velice silně „prosvítá“ řecká a zprostředkovaně i hebrejská předloha, a to takovým způsobem a v takové míře, že výsledný text v mnoha ohledech nerespektuje pravidla jazyka, do kterého bylo překládáno. Některá slova se zjevně používají v jiném než obvyklém významu, hojně se vyskytují latině cizí syntaktické konstrukce, chybné předložkové vazby, zcela nestandardním způsobem se používá slovesný čas. Některým podivnostem jazyka latinských žalmů čtenář přivykne, jiné si vysvětlí s pomocí znalosti původních jazyků, řada míst však i poté zůstává v latinském znění nesrozumitelná.

Velká část neduhů Gallicana je zděděná již z LXX. Překladatel žalmů do řečtiny ovládal zdrojový i cílový jazyk pouze omezeně. Úzkostlivá snaha o doslovný překlad ve spojení s omezeným porozuměním originálu často ústí v řecký text, který je nejen syntakticky nesprávný, ale i nesmyslný.²² Překladatel mechanicky převádí hebrejský slovesný čas na řecký (přestože mezi hebrejskými a řeckými mluvnickými časy prostá korespondence není); hebrejská slova často překládá podle aramejštiny; obtížnější místa, kterým nerozumí, „dobásňuje“.²³

I Jeroným se však ve svých opravách držel většinou techniky doslovného překladu. Ačkoli je podle něj hlavní úlohou překladu tlumočení smyslu, nikoli jazykové formy originálu, jak to klasicky formuluje v dopise č. 57 Pammachiovi, v případě Písma svatého je i forma produktem inspirace, a proto i ji usiluje zachovat, nakolik je to jen možné.²⁴ Navíc do hry vstupuje ohled na zažitě znění starších latinských překladů. Kdykoli je to možné, zachovává Jeroným obvyklá slova a obraty, i když mnohdy nejsou z hlediska latinské gramatiky a stylistiky správné.²⁵

1.2 Psalterium Pianum

Historicky významné verze latinského žaltáře se obvykle označují svými zažitými jmény, kterých jsme se dosud drželi i my. O verzi vypracované za pontifikátu Pia XII. soudobá literatura mluví asi nejčastěji jako o „novém žaltáři“ („Psalterium Novum“²⁶, „The New Psalter“²⁷, „The New Latin Psalter“²⁸, „la nouvelle version latine du psautier“²⁹ apod.). V současnosti se mu v tradicionalistických kruzích často říká „Beův žaltář“ („The Bea Psalter“), obvykle se silně pejorativním podtextem. Další zaužívaný název je *Psalterium Pianum*, podle papeže, který překlad nechal vypracovat a pak ho uvedl do liturgického života církve. Tento název je nejen neutrální (oproti „Beovu žaltáři“) a historicky trvanlivý (oproti „Novému

²²GAROFALO, S. *Introduzione al nuovo salterio del Breviario Romano*, s. 63.

²³*Liber Psalmorum cum Canticis Breviarii Romani* (1945), s. xvii.

²⁴HIERONYMUS. *Epistola LVII Ad Pammachium*, s. 571; srov. BROCK, S. „Aspects of Translation Technique in Antiquity“, s. 70

²⁵KAULEN, F. *Geschichte der Vulgata*, s. 169n.

²⁶DAHOOD, M. *Psalms I, 1-50*, s. xv.

²⁷BEA, A. „The New Psalter“.

²⁸LUSSIER, E. „New Latin Psalter“.

²⁹MOHRMANN, C. „Quelques observations linguistiques à propos de la nouvelle version latine du Psautier“, část 1.

žaltáři“, jehož novost už dávno vyčpěla), ale hodí se dobře i do řady vžitých názvů starších latinských verzí knihy žalmů, a proto se ho budeme držet i my.

1.2.1 Kritika Gallicana a reformní návrhy

O tom, že porozumět žalmům ve znění Gallicana činilo i latinou dobře vládnoucím kněžím a řeholníkům značné potíže, dostatečně svědčí už jen množství latinských praktických komentářů k němu³⁰, často si nekladoucích žádné vyšší cíle, než umožnit prosté porozumění textu v jeho stávající podobě. Možná není náhodou, že se tento typ literatury ve zvýšené míře objevuje v první polovině 20. stol.: můžeme v tom vidět reakci na breviářovou reformu Pia X. z r. 1911, která posílila pozici týdenního cyklu žaltáře na úkor svátečního officia, takže se po desítkách, ne-li stovkách let velká část žaltáře vrátila do užívání.³¹ Do té doby byl totiž díky přemíře svátků slavených ve vysokých hodnostech a uspořádání svátečního officia, které i o svátcích nižších stupňů ordinovalo žalmy z příslušných společných textů o svatých, feriální žaltář de facto potlačen a v praktickém provozu se po většinu roku opakovalo jen asi 20 svátečních žalmů.³²

První polovina 20. stol. je i dobou vzniku řady nových překladů z originálních jazyků, a to jak do latiny³³, tak do jazyků národních.³⁴ Zároveň zaznívají hlasy požadující lepší (především srozumitelnější a pokrokovým v biblistice odpovídající) překlad žalmů i přímo v breviáři. Později se na to předmluva nového překladu výslovně odvolává:

Ani není možné slovy vyjádřit, jak mnoho dlužíme těm, kteří po dlouhá desetiletí znovu a znovu navrhovali a žádali, aby byl pro použití při božském officiu vypracován nový překlad žalmů.³⁵

I Pius XII. v motu proprio, kterým překlad promulgoval, uvádí, že tak odpovídá na touhu duchovenstva napříč hodnostmi:

Neudivuje tedy, jestliže nemálo kněží, usilujících recitovat hodinky (*horarias preces*) nejen nejvýš zbožně, ale také s plnějším pochopením, zachvátilo chvályhodné úsilí mít při každodenním čtení žalmů takový latinský překlad, kde je zřejmější smysl, inspirovaný Duchem svatým; kde jsou dokonaleji vyjádřeny zbožné city žalmistovy; kde se ještě jasněji projevují básnické kvality (*dicendi ars*) a význam slov (*verborum vis*). I Nám bylo od nemála kněží, biskupů, ale i od některých otců kardinálů svaté římské církve sděleno, že se toto úsilí a přání stále znovu projevuje jak v dílech uznávaných odborníků, tak v časopiseckých článkách (*in commentariis certo tempore edi solitis*).³⁶

³⁰ např. VANDER HEEREN, A. *Psalmi et cantica*; MCCLELLAN, W. H. „Obscurities in the Latin Psalter I“; MLČOCH, M. *Psalmi latinae Vulgatae*

³¹ srov. ZORELL, F. *Psalterium ex hebraeo latinum*, s. xviii.

³² PIACENZA, P. *Praelectiones de sacra liturgia*, s. 57; srov. BEA, A. „I primi dieci anni del nuovo Salterio latino“, s. 161n

³³ např. MLČOCH, M. *Psalterium, seu, Liber psalmodum*; ZORELL, F. *Psalterium ex hebraeo latinum*; další uvádí BEA, A. „I primi dieci anni“, s. 167

³⁴ České: SEDLÁČEK, J. *Výklad posvátných žalmů*, SEDLÁČEK, J. *Výklad posvátných žalmů*, HEJČL, J. *Žaltář, čili, Kniha žalmů*

³⁵ *Liber Psalmodum cum Cantibus Breviarii Romani* (1945), s. iii, překlad J.P.

³⁶ PIUS XII. „In cotidianis precibus“, překlad J.P.

Dějiny tohoto „navrhování a žádání“ zatím, nakolik je nám známo, nejsou nikde souhrnně zpracovány. Přehled (pouze) vědeckých prací, které se k problému liturgického překladu žaltáře vyjádřily, podává Bea.³⁷ Čas nám nedovolil věnovat se důkladnějšímu mapování, nicméně pro ilustraci můžeme nabídnout alespoň vybraná dobová svědectví, která vyplula na povrch mimochodem při zpracovávání ostatních témat a při letmém průzkumu dobového domácího tisku.

Ohledně hojnosti a míry, s jakou bylo „navrhováno a žádáno,“ se zdá, že nešlo (alespoň u nás) o jev nijak masový. Nedostatky Gallicana byly všeobecně známé, ale volání přímo po *reformě liturgického překladu žaltáře* není v dobové literatuře běžné. Pokud někde otevřeně zaznívá, tak v poměrně specifickém koutě církve, totiž mezi progresivně orientovanou intelektuální a kulturní elitou, která (1) problémy vidí (nedostatky latinského biblického překladu sotva může pranýřovat někdo, kdo se např. těžce potýká především s jazykem samým), (2) nebojí se je hlasitě pojmenovat a (3) jejich řešení hledá v reformě.

V rámci českého katolického tisku hlasy tohoto progresivního proudu zaznívaly mj. na stránkách měsíčníku Hlídka. Tak se při představování Sedláčkova *Výkladu posvátných žalmů* recenzent záhy nechá unést a rozepíše se kriticky o žalmech v breviáři:

Jednu nemilou vzpomínku vyvolává v člověku každý výklad Žalmů, totiž vzpomínku na *pramizernou úpravu breviáře*, záležející hlavně v nesrozumitelnosti žalмовé latiny. Mimovolně tu napadne, že příslušné instance starají se příliš mnoho o věci vedlejší a příliš málo o tuto tak důležitou. Nemůžet každý studovati celé exegese Žalmů, a nač konečně dvojí práce, špatný překlad a k němu výklad, když by dobrý překlad vše spravil?! V učebnicích liturgiky a pastoralky se sice stereotypně opakuje, jak vzorně breviář zařízen, ale je to jen konvencionální nepravda. Kněžstvo samo by mělo nějakým způsobem se zde o nápravu ozvat. *Dilexi decorem Domus Tuae! Psallite sapienter!*³⁸

Recenze knihy protestantského teologa H. Lietzmanna, kde autor ze své konfesní perspektivy věnoval pozornost mj. i římskému breviáři, dává recenzentovi příležitost k povzdechu:

Škoda, že dosavadní reformy breviáře³⁹ pořád se omezují na stránky čistě formální, kdežto *hlavní věc*, srozumitelný překlad Žalmů, oprava historických lekcí, hymnů, lepší výběr biblických perikop, ostává pořád nevyřízena. Na to by bylo v Římě co nejdůtklivěji naléhati. Jak jsme tu již kolikrát napsali, jen tak by se breviář knězi stal i prakticky cennou duchovní příručkou a mnohým by přestal býti denním „onus“. Vždyť nebylo by nic nečestného poznamenati, že překlad Žalmů není ještě definitivní, t. j. kriticky všestranně odůvodněný – na ten si asi ještě dlouho počkáme, – jen kdyby byl srozumitelný aspoň podle dosavadních výsledků textové kritiky! Vydány sice i nejnověji pomůcky (slovníky, výklady) k porozumění nesnadnějších míst a obrátův, avšak

³⁷BEA, A. „La nuova traduzione latina del salterio“, 236, pozn. 2.

³⁸„Nová díla“, s. 189, zvýraznění v textu původní

³⁹Autor recenze má na mysli bezesporu především tou dobou jen pár let starou velkou breviářovou reformu Pia X.

předně jsou mnohá místa tak vadná, že správnému výkladu neposkytují docela žádné opory, ... Jest opravdu nepochopitelné, že povolání činitelé, jimžto přece při recitování neděje se o nic lépe než komukoli z nás, s *touto* reformou, důležitější než mnohé jiné, tak otálejí.⁴⁰

Zdá se, že ve své době byl poměrně početný tábor těch, kdo nechtěli (nebo se neodvažovali žádat) přímo nový překlad či opravné zásahy do Gallicana, ale jeho náhradu Jeronýmovým žaltářem *iuxta Hebraeos*. Na to reaguje Franz Zorell⁴¹ v předmluvě ke svému vlastnímu latinskému překladu žaltáře. Staví se k takovým snahám zdrženlivě, protože *Psalterium iuxta Hebraeos* na tom podle něj není co do srozumitelnosti a vhodnosti ke zpěvu či recitaci oproti Gallicanu o mnoho lépe.⁴² Ke stejnému návrhu se vyjadřuje i A. Allgeier, který možnou změnu tímto směrem odsuzuje jako „historický anachronismus, který by v očích církevního Otce [Jeronýma] neznamenal pokrok, ale krok zpět“. Zároveň však nijak neprotestuje proti úmyslu připravit „pro breviář verzi uzpůsobenou dnešnímu stavu exegetického vědění“.⁴³

Předložená fragmentární svědectví samozřejmě nemohou vznášet žádný nárok na reprezentativnost. Pro to by byla potřeba mravenčí práce, svým objemem mnohonásobně překračující čas, který měl autor k dispozici. I z předloženého mála je však zřejmé přinejmenším to, že „navrhování a žádání,“ na něž se odvolává předmluva autorů Piana, v žádném případě nebyla pouhá literární figura. Skutečně tu byli tací, kteří si vroucně přáli reformu liturgického překladu žalmů, a to přání veřejně vyjadřovali.⁴⁴ Jak byli vyslyšeni, to je vlastním tématem naší práce.

1.2.2 Augustin Bea SJ

Vznik nového překladu je do té míry spojen s osobou kardinála Bey, že je nezbytné začít jeho představením. Augustin Bea SJ (1881-1968) po absolvování řádové formace působil jako profesor starozákonní exegeze ve Valkenburgu (Nizozemí) a zastával různé úřady v rámci Tovaryšstva; r. 1924 se stal profesorem Papežského biblického institutu, v letech 1930-49 stál v jeho čele jako rektor.⁴⁵

Kolegové z akademického světa se ve vzpomínkách na Beu shodují, že nikdy nebyl typickým vysokoškolským profesorem, věnujícím se vedle výuky především výzkumu a disponujícím hlubokou speciální znalostí svého pole bádání. Samotné řízení Papežského biblického institutu si ho nárokovalo v míře, která pro výzkum nechávala jen málo času. Bea ale nad to měl ještě dlouhou řadu dalších povinností, spojených s funkcemi v Tovaryšstvu a v centrálních církevních úřadech (Papežská biblická komise, Kongregace pro bohoslužbu, Posvátné Oficiium a d.).⁴⁶

⁴⁰JV. „Rozhled náboženský“, s. 533n; zvýraznění v textu původní

⁴¹Profesor Papežského biblického institutu, později jeden z překladatelů pracujících na projektu piánského žaltáře

⁴²ZORELL, F. *Psalterium ex hebraeo latinum*, s. xii-xiii.

⁴³ALLGEIER, A. *Die Psalmen der Vulgata*, s. 8, překlad J.P.

⁴⁴Srov. také svědectví, která sebral GAROFALO, S. *Introduzione al nuovo salterio del Breviario Romano*, s. 101-103.

⁴⁵RAEM, H.-A. „Bea, Augustin“.

⁴⁶ZERWICK, M. „Am Päpstlichen Bibelinstitut in Rom“, s. 71n; srov. též MACKENZIE, R. A. F. „Augustin Bea (1881-1968)“.

Vedle oficiálně zastávaných úřadů byl Bea také blízkým osobním spolupracovníkem papežů Pia XI. a XII. – a prominentním vykladačem jejich magisteria.⁴⁷ V případě průlomové encykliky „Divino afflante Spiritu“, věnované problematice biblických věd, může navíc být s vysokou mírou pravděpodobnosti považován za spoluautora.⁴⁸ „V tom by mohla spočívat jeho vůbec největší zásluha o bibliistiku.“⁴⁹

R. 1959 ho Jan XXIII. jmenoval kardinálem. Bea se aktivně účastnil Druhého vatikánského koncilu. Zásadním způsobem se angažoval především na poli ekumenických vztahů: inicioval vznik Sekretariátu pro jednotu křesťanů a následně stál v jeho čele. Dnes jeho největší historický význam bývá spatřován právě v zásluhách o ekumenismus.⁵⁰

1.2.3 Vznik nového překladu

Svátkem sv. Jeronýma r. 1943 je datována již zmíněná encyklika Pia XII. (1939-1958) „Divino afflante Spiritu“⁵¹, vyznačující zásadní přelom v postoji katolické církve k moderní vědecké exegezi. Jejím nejzásadnějším přínosem pro biblické vědy je – po desetiletích nedůvěry – přijetí historicko-kritické metody. V souladu s tím encyklika deklaruje primát originálních textů. Zdůrazňuje důležitost studia biblických i jiných blízkovýchodních jazyků a upřesňuje, v jakém smyslu je třeba vykládat dekret tridentského koncilu, vyhlašující Vulgátu jako autentickou verzi Písma svatého:⁵² Vulgáta je tridentskou deklarací upřednostněna před ostatními latinskými překlady, v žádném případě ne před originálními texty. Dekret je disciplinární, nikoli dogmatický, a Vulgátu určuje jako oficiální biblický text pro úřední potřeby katolické církve latinského obřadu.⁵³

O rok a půl později Pius XII. ze zásad vytyčených v encyklice vyvodil důsledky na poli liturgickém. Nechal vydat nový latinský překlad žalmů, vypracovaný na základě originálních hebrejských textů a s pomocí všech nástrojů vědecké exegeze profesory Papežského biblického institutu, a povolil jeho liturgické užívání v oficiu.⁵⁴

I samotný krátký časový rozestup mezi oběma akty papežské jurisdikce dává tušit, že musely být připravovány souběžně: překlad žalmů, navíc s tak závažným určením, si žádá čas. Ovšem zatímco detaily příprav encykliky jsou dosud skryty

⁴⁷ZERWICK, M. „Am Päpstlichen Bibelinstitut in Rom“, s. 75.

⁴⁸„Nie hat P. Bea auch nicht die leiseste Andeutung über seine Vorbereitungsarbeit an der Enzyklika verlauten lassen, weder vor noch nach ihrem Erscheinen. Aber der Geist dieser Enzyklika, zumal in ihrem Kernstück, ist unverkennbar Bea.“ ZERWICK, M. „Am Päpstlichen Bibelinstitut in Rom“, s. 75. Zdrženlivější ve věci Beova (spolu)autorství je PETRÁČEK, T. *Bible a moderní kritika*, s. 267-270.

⁴⁹ZERWICK, M. „Am Päpstlichen Bibelinstitut in Rom“, s. 75; překlad J.P.

⁵⁰RAEM, H.-A. „Bea, Augustin“.

⁵¹PIUS XII. „Divino afflante Spiritu“.

⁵²„Nadto táž posvátná synoda pozoruje, že by mohlo být Boží církvi k nemalému užitku, pokud by ze všech latinských vydání posvátných knih, které kolují, některé byly uznány za autentické. Proto stanoví a prohlašuje, že toto staré a obecně rozšířené vydání (*haec ipsa vetus, et vulgata editio*) které je osvědčeno mnohasetletým užíváním v této církvi samé, má být při veřejných čteních, disputacích, kázáních a výkladech pokládáno za autentické; a aby se nikdo neopovažoval a nedovolil si pod jakoukoli záminkou je odmítat.“ 4. zasedání, dekret o vydávání a užívání posvátných knih. *Dokumenty tridentského koncilu*, s. 21n

⁵³PETRÁČEK, T. *Bible a moderní kritika*, srov. 271-275.

⁵⁴PIUS XII. „In cotidianis precibus“.

ve vatikánských tajných archivech,⁵⁵ podrobnosti vzniku překladu žaltáře byly zveřejněny již záhy po jeho vydání. Přípravu nového latinského překladu žaltáře z hebrejštiny Pius XII. zadal Papežskému biblickému institutu již v lednu 1941. Za tím účelem sestavená šestičlenná komise, složená z profesorů institutu a vedená nám již známým prof. Beou,⁵⁶ pracovala tři a půl roku. V srpnu 1944 byl rukopis předán papeži, který ho obratem schválil,⁵⁷ a v březnu následujícího roku uvedl do liturgického provozu.⁵⁸

Poté, co byl kýžený nový překlad profesory našeho Papežského biblického institutu s náležitou péčí a svědomitostí vypracován, otcovsky ho nabízíme všem, kdo jsou vázání povinností každodenně recitovat modlitbu hodin (*horarias preces*). Když jsme všechno zvážili, z vlastní pohnutky a po zralé úvaze dovoluujeme podle libosti užívat tohoto překladu při recitaci jak soukromé, tak veřejné, a to od té doby, kdy bude [co do uspořádání] uzpůsoben žaltáři Římského breviáře a vydán Vatikánským nakladatelstvím.⁵⁹

Je pravděpodobné, že Bea ve vztahu k novému překladu žalmů nebyl jen vykonavatelem papežského rozkazu, ale že tento počín sám inspiroval. Sice „ve všech přednáškách a publikacích na toto téma zdůrazňoval, že rozhodnutí a *pověření* k tomuto dílu vyšlo výhradně a osobně od samotného Svatého otce“, ovšem „neříkal – a patrně ani říkat nemohl – že stejně výhradně jako pověření byl věcí papeže i *podnět* k tomu.“ Svou domněnku autor citovaného tvrzení dokládá svědectvím o osobním rozhovoru, kdy mu Bea vyprávěl, jak dvakrát, s odstupem několika let, zkoušel pro nový liturgický překlad žalmů získat již Pia XI. Pokaždé neúspěšně. Jeho nástupce však „již ve druhém roce svého pontifikátu nechal rektorovi Biblického institutu ‚ zcela nečekaně ‘ sdělit přání a úkol (19. 1. 1941), aby byl institutem připraven nový latinský překlad bible“.⁶⁰

Vydáním piánského žaltáře nastal stav v novodobých dějinách římského ritu neslýchaný, kdy v breviáři existovaly dvě na roveň postavené verze žaltáře, mezi kterými bylo možné pro veřejné slavení i soukromou recitaci podle libosti vybírat. Je však třeba říci, že zatímco *de iure* měly oba překlady rovnocenné postavení, *de facto* bylo starobylé Gallicanum novým překladem postupně vytlačováno. Roku 1949 vyšlo *Breviarium Romanum, editio nova typica*,⁶¹ s žalmy ve znění Piana. Nové breviáře se napříště tiskly již jen s novým překladem, žalmy ve starším znění si zájemce musel opatřit v doplňkovém svazečku.⁶²

⁵⁵PETRÁČEK, T. *Bible a moderní kritika*, s. 268.

⁵⁶A. Bea, předseda komise, profesor SZ exegeze; R. Köbert, profesor syrštiny; A. Merk, profesor NZ exegeze; L. Semkowski, profesor hebrejštiny a aramejštiny; A. Vaccari, profesor SZ exegeze a dějin exegeze; F. Zorell, profesor arménštiny, gruzínštiny, hebrejské metriky. BEA, A. „I primi dieci anni“, 161, pozn. 3

⁵⁷BEA, A. „La nuova traduzione“, s. 203n.

⁵⁸PIUS XII. „In cotidianis precibus“.

⁵⁹PIUS XII. „In cotidianis precibus“, s. 67; překlad J.P.

⁶⁰ZERWICK, M. „Am Päpstlichen Bibelinstitut in Rom“, s. 77. překlad J.P., zvýraznění v textu původní. Že překladatelský projekt Pia XII. neměl skončit u žaltáře, dokumentuje i SCHMIDT, S. *Augustin Bea*, s. 883.

⁶¹*Breviarium Romanum* (1949).

⁶²Viděl jsem jeden breviář ze šedesátých let tištěný s Gallicanem: *Breviarium Romanum* (1961). Jak dokumentuje AVERY, B. R. „The Vulgate Psalter: a New Revision“, s. 626, na začátku šedesátých let se oficiální edice liturgických knih vracely ke Gallicanu a breviáře se tiskly dvojmo.

Dnešního čtenáře může zarazit, že nový překlad žaltáře nebyl zároveň promítnut do mešní liturgie. Je třeba mít na paměti, že zatímco dnes je standardní součástí každé bohoslužby slova „responsoriální žalm“, v tehdejší podobě mše římského ritu prakticky neexistovala delší souvislá psalmodie. Nicméně Pianum opravdu nezůstalo omezené jen na breviář a rozšířilo se i do dalších oblastí liturgického života církve. 22. října 1947 Pius XII. povolil jeho užívání „pro všechny modlitby, jak liturgické, tak mimoliturgické, pokud jde o recitaci nebo zpěv (1) celých žalmů (2) mimo mši.“⁶³

Nový překlad žalmů následně pronikl i do misálu, ovšem, v souladu s výše citovaným ustanovením, jen do okrajového oddílu volitelných přípravných modliteb kněze.⁶⁴ Přímo do mešních textů ve vlastním slova smyslu se dostal jen v případech formulářů nově zaváděných za pontifikátu Pia XII.: žalmy v jeho znění najdeme v nových obřadech Svatého týdne⁶⁵, úryvky z nich v propriálních zpěvech nového mešního formuláře svátku Nanebevzetí Panny Marie.⁶⁶ Dále se žalmy ve znění Piana uplatnily v rituálu, za pontifikátu Pia XII. nově upraveném a doplněném. Ani tady však nebyl nový překlad závazný. V hlavním textu obřadů bylo sice tištěno Pianum, ale potřebné žalmy ve vulgárním znění byly připojeny na konci knihy jako dodatek.⁶⁷

1.2.4 Zásady

Vydání Piana doprovodilo (na poměry liturgických textů) vysoce nadstandardní množství zveřejněných doprovodných informací. Úřední představení záměru najdeme v promulgačním motu proprio Pia XII. „In cotidianis precibus“;⁶⁸ samotné žalmy vedle vydání pro liturgické účely vyšly také ve studijním vydání s poznámkami a obsáhlým úvodem, který překlad představuje na rovině odborné;⁶⁹ nejobsáhlejší „důvodovou zprávu“ s hojnými příklady pak máme k dispozici v článku, kterým Bea nový překlad představil vědecké obci.⁷⁰

Když Pius XII. v již citovaném motu proprio „In cotidianis precibus“ formuluje pohnutky, které k revolučnímu počínu vedly, jde v zásadě o kritiku Gallicana z pozic moderní biblistiky a o vzorovou aplikaci zásad, stanovených v encyklice „Divino afflante Spiritu“:

V poslední době pokročilo poznání starých jazyků, zvláště hebrejštiny; bylo zdokonaleno umění překladu, hlouběji prozkoumány metrické a rytmické zákonitosti orientálních jazyků, podařilo se lépe proniknout do pravidel textové kritiky. Díky tomu jsou čím dál zjevnější temná

⁶³COMMISSIO PONTIFICIA DE RE BIBLICA. „Responsum De usu novi Psalterii latini extra Horas canonicas“; zvýraznění v textu původní, doplnění číslování podmínek a překlad J.P.. Za informaci vděčíme BEA, A. „I primi dieci anni“, s. 163n

⁶⁴*Praeparatio ad Missam pro opportunitate sacerdotis facienda, Missale Romanum* (1962), s. LXXVIn. Nebýt omezení papežského povolení na „celé žalmy mimo mši“, nabízela by se i „modernizace“ žalmu 42, recitovaného v rámci stupňových modliteb.

⁶⁵*Ordo Hebdomadae Sanctae Instauratus* (1956).

⁶⁶Za informaci o posledních dvou jmenovaných liturgických použitích vděčíme AVERY, B. R. „The Vulgate Psalter: a New Revision“, s. 626

⁶⁷*Rituale Romanum* (1952).

⁶⁸PIUS XII. „In cotidianis precibus“.

⁶⁹*Liber Psalmorum* (1945).

⁷⁰BEA, A. „La nuova traduzione“.

místa a chyby tohoto překladu [t.j. Gallicana], které sv. Jeroným neodstranil. Vždyť ten si předsevzal pouze opravit latinský text podle zvláště kvalitních řeckých kodexů. K tomu dále přistupuje, že z mnohých překladů žalmů do národních jazyků, které byly v různých národech se schválením církevní autority vypracovány na základě jazyků původních, je zjevnější, jak tyto písně vynikají neobyčejnou jasností, básnickou krásou a bohatstvím nauky.⁷¹

Dále jsou shrnuty zásady nového překladu:

- originální text dovysvětlit a příp. rekonstruovat na základě kritického srovnání dnešní podoby hebrejského textu se starými překlady
- v překladu ho „těsně“ a věrně reprodukovat
- nakolik to bude možné, zajistit soulad výsledku se „starou úctyhodnou Vulgátou“ a jinými starými překlady⁷²

Další cenné detaily vzniku překladu a upřesnění překladatelských zásad se dozvídáme z úvodu překladatelů. Při textově-kritické rekonstrukci „původního hebrejského textu“ se vycházelo z masoretského textu, jak ho zachycuje (tehdy aktuální) třetí vydání Kittelových *Biblia Hebraica*⁷³. Ten však byl srovnáván s „textem řeckým, syrským a dalšími starými svědky“, a kde k tomu byl dobrý důvod, byla jejich čtení dána přednost. Překladatelé považovali za možné tímto způsobem spolehlivě rekonstruovat podobu hebrejského textu žalmů odpovídající 2.-3. století před Kristem – tedy podobu výrazně starší, než traduje masoretský text. Obtížná místa byla řešena i pomocí konjunktur, avšak velmi střízlivých a střídmych.⁷⁴

Pianum se vůči Gallicanu nevymezuje jen volbou překládaného textu, ale neméně významně i na rovině zacházení s latinským jazykem. Gallicanu se vytýká, že – velkým dílem proto, že je otrockým překladem z otrockého překladu – nerespektuje gramatická pravidla latiny a zanáší do ní velké množství semitismů. Nový překlad naproti tomu usiluje o gramaticky a syntakticky správnou klasickou latinu. Řada vžitých biblických semitismů, především pokud jde o typicky semitská významová pole některých slov (např. *via*, *semen*) či vazby (*filii hominum*) však byla ponechána. S jistým zjednodušením lze říci, že Pianum odvrhuje zejména semitismy syntaktické. Vlastní jména se nelatinisují, ale transkribují z hebrejštiny.⁷⁵

Nový překlad je sice určován zejména vymezením se proti Gallicanu, ale tato tendence je alespoň částečně vyvažována dvěma konzervativními zásadami. Jednak zásadou držet se, nakolik je to možné, slovní zásoby Vulgáty; jednak zachovat i čtení Gallicana, pokud věrně tlumočí hebrejský text (rozumí se hebrejský text kriticky rekonstruovaný, jak bylo vyloženo výše) a ani po stránce jazykové k němu nejsou výhrady.⁷⁶

Ocenění žalmů jako poetických textů⁷⁷ se promítá hlavně do pečlivého zohlednění jejich struktury. Především překladatelé sledovali *parallelismus membrorum*,

⁷¹PIUS XII. „In cotidianis precibus“, s. 66, překlad J.P.

⁷²PIUS XII. „In cotidianis precibus“, s. 66n.

⁷³KITTEL, R. *Biblia Hebraica*.

⁷⁴*Liber Psalmorum* (1945), s. xviii-xx; BEA, A. „La nuova traduzione latina del salterio“, s. 204

⁷⁵*Liber Psalmorum* (1945), s. xx-xxii.

⁷⁶*Liber Psalmorum* (1945), s. xxi.

⁷⁷srov PIUS XII. „In cotidianis precibus“, s. 66.

který je „nejjistější a první zákonitostí hebrejské poesie,“ a v případě potřeby mu neváhali nově přizpůsobit dělení veršů a poloveršů. V žalmech, které vykazují zřetelné vnitřní dělení na strofy, bylo toto promítnuto i do sazby. Dále byly zohledněny poetické strukturující prvky, jako je alfabetický akrostich,⁷⁸ anafora,⁷⁹ epifora,⁸⁰ epifonéma⁸¹. Pamatováno bylo i na to, že žaltář je text určený k recitaci, a měl by mít odpovídající rytmické kvality, které vyazuje „jak *Vetus Latina*, tak *Vulgáta*.“⁸²

Pro potřeby praktické části je vhodné závěrem tematizovat otázku, zda je *Pianum* nový překlad nebo revize *Gallicana*. Na jedné straně jak promulgační motu *proprio*⁸³, tak titul komentovaného vydání⁸⁴ mluví nedvojznačně o novém překladu, a vyjádření překladatelů⁸⁵ tak činí dokonce se zvláštním důrazem. Na druhé straně srovnání textů, zjišťující hojně faktické shody, stejně jako deklarovaná zásada zachování vulgátního znění, pakliže vyhovovalo všem překladatelským a jazykovým nárokům (viz výše), nás do jisté míry opravňují pohlížet na výsledek překladatelské práce i jako na důkladnou revizi *Gallicana*.

1.2.5 Recepce

Velké množství reakcí (nejen) z vědecké obce, které nový překlad vyvolal, shrnuje Bea v článku k desátému výročí publikace.⁸⁶ Zde probereme pouze ty, které se nám podařilo dohledat, se zvláštní pozorností věnovanou domácím publikacím (vzhledem k jazykové bariéře a pouze lokálnímu významu v Beově bibliografii vesměs nezohledněným).

Příznivé přijetí. Československému kněžstvu představil nový žaltář na stránkách *Časopisu katolického duchovenstva* bibliista Jan Merell. V článku nový překlad jednoznačně vítá.

Jednou z předností úpravy breviáře za Pia X. bylo nové rozdělení žalmů k recitaci kněžských hodin. ... Zůstala však ještě jedna bolest. Ne dosti srozumitelný a věrný latinský překlad žaltáře. Kolik je v latinském žaltáři nejasných a zřejmě originálu neodpovídajících veršů žalmů! Tato staletá bolest byla právě odstraněna novým překladem žalmů z původních textů a svolením sv. Otce, aby tohoto nového žaltáře se smělo užívat i při soukromé i veřejné recitaci breviáře.⁸⁷

⁷⁸Zjevně jsou pouze zohledněny jako strukturující prvek – ne tak, že by se alfabetické žalmy překládaly tak, aby podobný akrostich vznikl i v latinském textu.

⁷⁹DUPRIEZ, B. M. *A Dictionary of Literary Devices: Gradus, A-Z*, s. 39n.

⁸⁰DUPRIEZ, B. M. *A Dictionary*, s. 169n.

⁸¹DUPRIEZ, B. M. *A Dictionary*, s. 168n.

⁸²*Liber Psalmorum* (1945), s. xxii-xxiii.

⁸³„Iamvero, postquam *nova*, quae in votis erat, *interpretatio* a Nostri Pontificii Institutii Bibliici professoribus cum ea, qua par est, cura ac diligentia confecta est, ...“ PIUS XII. „In cotidianis precibus“, s. 67; zvýraznění v textu J.P.

⁸⁴„Nova e textibus primigeniis interpretatio latina cum notis criticis et exegeticis cura professorum Pontificii instituti bibliici edita“

⁸⁵*Liber Psalmorum* (1945), s. 204-205.

⁸⁶BEA, A. „I primi dieci anni del nuovo Salterio latino“.

⁸⁷MERELL, J. „Nový latinský překlad žaltáře“, s. 16.

V podobném smyslu čteme na stránkách stejného periodika na okraji oznámení o jedné z pozdějších publikací: „Všichni kněží uvítali nové znění latinských žalmů, které vychází z původního textu a odstraňuje různé temné výrazy a obraty a nesrozumitelnosti textu dosavadního.“⁸⁸

Kritika. Psalterium Pianum na jedné straně dalekosáhle učinilo zadost těm, kdo volali po novém liturgickém překladu žaltáře, který by byl jasnější a věrnější hebrejskému textu. Na druhé straně přirozeně vyvolalo řadu negativních reakcí. Vedle prostého rozhořčení,⁸⁹ které v nějaké míře provází snad každý významnější zásah do zažitého rituálu, se na nové znění žalmů sesypala i řada věcných výtek. Na pokračování přes dva ročníky *The Catholic Biblical Quarterly* vycházely kritické poznámky T. A. Birda k překladu jednotlivých žalmů.⁹⁰

Zásadní kritický hlas se ovšem ozval z jiného tábora: pozvedla ho filoložka a patroložka Christine Mohrmann. Její článek, publikovaný ve dvou číslech časopisu *Vigiliae christianae*⁹¹, se příliš nepouští do jednotlivostí nového překladu, ale představuje autorčinu odpověď na fundamentální otázku, jaká latina je adekvátním médiem pro nový liturgický překlad žaltáře. Zatímco překladatelé se dali cestou klasické latiny, Mohrmann přesvědčivě argumentuje ve prospěch latiny církevní, a na základě svého dřívějšího výzkumu křesťanské latiny ukazuje, co to znamená: křesťané si v rámci latiny vytvořili nejen speciální slovní zásobu – jak si to vyžádal odstup od pohanského náboženského světa, i řada myšlenkových konceptů, které byly řecko-římské kultuře do té doby úplně neznámé – ale v pravém slova smyslu *speciální jazykový systém* (*un vrai système linguistique*⁹², *langue spéciale*⁹³), charakteristicky se od soudobé latiny kulturní i lidové lišící významovými posuny existujících slov, ale také třeba preferovanými způsoby odvozování slov nových nebo syntaktickými zvláštnostmi.⁹⁴ Řada těchto zvláštností se do křesťanské latiny dostala ze starých latinských biblických překladů. Mnohdy jde původně o „barbarismy“, vzniklé otrockým překladem řecké předlohy nebo překladatelskou neumělostí, které se však ujaly a staly se v církevním prostředí součástí jazykového standardu. Naopak některé zvláštnosti biblické latiny se mimo posvátné texty nikdy neujaly a zůstaly specifické pro „latinskou bibličinu“. Mohrmann ukazuje, jak poměrně záhy začala být tato „bibličina“ vnímána ne jako neumělý jazyk plný barbarismů, ale jako zvláštní sakrální jazykový rejstřík.⁹⁵

Christine Mohrmann svůj článek nedotahuje až k příkrému soudu nad Pianem, ten je však nasnadě: překlad žaltáře do klasické latiny, především ale zahrnutí tohoto překladu do Římského breviáře, vytvořilo hrubou anomálii. Žalmy byly

⁸⁸R. „Žaltář římského breviáře“.

⁸⁹Z podnětů k liturgické reformě sebraných při přípravě koncilu: „*Nimium ausi sunt qui antiquorum psalmodum maiestatem, poesim et modulatum rhytmum pedestri latino subrogaverunt.*“ , s. 312; zvýraznění v textu J.P.

⁹⁰BIRD, T. E. „Some Queries on the New Psalter“ + pokračování v dalších číslech, až do následujícího ročníku; viz také LUSSIER, E. „New Latin Psalter“, rovněž s rozsáhlým pokračováním, ovšem není zaměřen primárně kriticky

⁹¹MOHRMANN, C. „Quelques observations linguistiques à propos de la nouvelle version latine du Psautier“, část 1; MOHRMANN, C. „Quelques observations linguistiques à propos de la nouvelle version latine du Psautier“, část 2

⁹²MOHRMANN, C. „Quelques observations“, část 1, s. 116.

⁹³MOHRMANN, C. „Quelques observations“, část 1, s. 117.

⁹⁴MOHRMANN, C. „Quelques observations“, část 1, s. 117-120.

⁹⁵MOHRMANN, C. „Quelques observations“, část 1, s. 120n.

přeloženy vlastně do jiného jazyka, než který si latinská církev od svých počátků formovala, pod silným vlivem textů Písma. Ten, kdo se modlí officium s žalmy v tomto znění, se tak pohybuje mezi dvěma zásadně odlišnými jazykovými světy: mezi křesťanskou latinou breviáře a klasickou latinou Piana.

Na tuto kritiku později Bea reaguje odmítnutím celé „teorie křesťanské latiny“ jako umělého konstruktů bez přesvědčivé opory v pramenech a poukazem na to, v dlouhých dějinách církve byla užívána celá řada různých „církevních latin“. Církev se podle něj neváže na žádný konkrétní historický typ nebo jazykovou vrstvu latiny.⁹⁶ Jak ale dále uvidíme, další vývoj dal Ch. Mohrmann (bez ohledu na to, zda a jak moc je nosná „teorie křesťanské latiny“) dalekosáhle zapravdu.

Překlady. Neměli bychom opomenout působení Piana i za hranicemi liturgie v přísném slova smyslu. Nový srozumitelnější žaltář pro officium vyvolal novou vlnu zájmu o knihu žalmů. Pianum se stalo podkladem pro řadu překladů žaltáře do národních jazyků⁹⁷. Ani čeština nezůstala stranou – „naším“ překladem Piana je Bártův *Žaltář římského breviáře*.⁹⁸ Kromě samotných žalmů obsahuje v liturgickém uspořádání všechny texty z cyklu žaltáře, navíc je doplněn o stručné úvody. V době vzniku samozřejmě nebyl zamýšlen jako liturgická kniha, ale jako pomůcka k lepšímu porozumění římskému breviáři a příp. jako podklad pro laické pobožnosti. V rámci provádění liturgické reformy Druhého vatikánského koncilu však byl r. 1966 schválen jako prozatímní liturgický překlad pro modlitbu officia v národním jazyce, čímž přesáhl své původní určení a stal se na čas (až do schválení prvního českého překladu reformovaného breviáře, tedy bezmála na deset let) skutečnou liturgickou knihou,⁹⁹ byť se nám zatím nepodařilo najít doklady, zda a v jaké míře takto byl opravdu užíván.

Současná tradicionalistická scéna. Od motu proprio Benedikta XVI. „*Summorum pontificum*“¹⁰⁰ zažívá předkoncilní liturgie, včetně breviáře, určitou renesanci. Jestliže dnes není příliš těžké najít někoho, kdo se (nejčastěji snad s pomocí některé k tomu určené aplikace pro mobilní telefony) modlí předkoncilní latinský breviář, autor (který, ač sám tradicionalistou není, tradicionalistickou scénu již řadu let se zájmem sleduje) musí konstatovat, že nepotkal nikoho, kdo by hlasitě vyznával náklonnost piánskému žaltáři. Naopak k dobrému tónu patří „Beův žaltář“ kritizovat. Na internetových fórech je možné číst mnoho variací na povzdech „sehnal jsem breviář, vydání 1961, ale bohužel s Beovým žaltářem.“ Pokud je nám známo, dnes tištěná nová vydání předkoncilního Římského breviáře¹⁰¹ bez výjimky tisknou žalmy ve znění Gallicana. Zdá se tedy, že zatímco Římský breviář (i když ho jako standardní oficiální knihu římského officia již před více než čtyřiceti lety nahradila *Liturgia horarum*) ještě zdaleka mrtvý není, Pianum je mrtvé již definitivně.

⁹⁶BEA, A. „I primi dieci anni“, s. 176-180.

⁹⁷v českých knihovnách jsou dostupné německé: AUER, F. *Die neuen Psalmen und die Cantica des Breviers*, GUARDINI, R. *Deutscher Psalter*; reprezentativní přehled celkem asi čtyřiceti překladů podává BEA, A. „I primi dieci anni“, s. 165

⁹⁸BÁRTA, J. B. *Žaltář římského breviáře*.

⁹⁹„*Summarius decretorum quibus deliberationes coetuum episcoporum confirmantur*“, s. 125; za informaci vděčíme AMBROS, P. *Teologicky milovat církev*, s. 267

¹⁰⁰BENEDIKT XVI. „*Summorum pontificum*“.

¹⁰¹U nás je snad nejběžnější německé *Breviarium Romanum* (2008).

1.3 Liturgia horarum a Nova Vulgata

Druhý vatikánský koncil v konstituci „*Sacrosanctum concilium*“ zadal reformu římského officia. Měla „pokračovat v reformě šťastně započaté Apoštolským stolcem“¹⁰². Dále koncil stanoví, „ať se co nejdříve dokončí úspěšně začaté dílo kritického překladu žaltáře. Přitom se musí brát v úvahu církevní latina, liturgické užití, a to i se zpěvem, a celá tradice latinské církve.“¹⁰³ Pokud je nám známo, v době konání koncilu neprobíhala žádná reforma textu žaltáře, kterou by bylo třeba dokončit. Daný článek konstituce o liturgii je třeba číst jako výraz koncilní recepce kritiky, která se snesla na piánský žaltář, a závazný požadavek, aby byl překlad přepracován.¹⁰⁴

Můžeme doplnit, že tento požadavek nevzešel z koncilních diskusí – do konečného znění konstituce se v jen lehce přeformulované a doplněné podobě dostal článek z původního Schématu konstituce O posvátné liturgii.¹⁰⁵ Mezi vyjádřeními, sebranými v době přípravy koncilu, je i řada podnětů věnovaných žaltáři. Ta, která se týkají překladu žalmů (dohromady jde asi o 16 jednotlivých vyjádření), většinou tak či onak vyjadřují nespokojenost s Pianem: požadují znovuzavedení Gallicana v dosavadní podobě, nebo Gallicana konzervativně revidovaného (např. již existující revize benediktinské)¹⁰⁶, nebo nový překlad žaltáře, který bude co do svých kvalit způsobilější k recitaci, nebo prostě jediný závazný text žaltáře (bez preferencí ohledně toho, který z dostupných by se jím měl stát); jen jediné *vetum* požaduje závazné zavedení Piana, „alespoň při soukromé recitaci a v chóru, když se nezpívá“.¹⁰⁷ Koncilní řeč kardinála Bey na téma breviáře (věnovaná převážně tomu, že nemá smysl v koncilní aule otevírat detaily, které je nezbytné přenechat k řešení reformní komisi) se však zdá naznačovat, že tento požadavek byl do schématu zařazen především na základě rozhodnutí z míst nejvyšších. „Není věcí koncilu ... [ani] zabývat se revizí piánského překladu žaltáře, protože o *té papež rozhodl již před třemi lety*“.¹⁰⁸

Práce na realizaci liturgické reformy byly započaty již v průběhu koncilu, poté, co byla jako jeho první výstup vydána konstituce o liturgii. Revize textu žaltáře patřila k projektům, které byly zahájeny již v samých počátcích. Až když byla práce na ní v plném proudu, byla odstartována jiná související iniciativa: nový latinský překlad celého Písma. Díky tomuto živelnému vývoji a trochu zřejmě i díky střetu kompetencí, osobních ambic a názorů byla cesta nového žaltáře na svět dlouhá a komplikovaná. Můžeme ji rozdělit na dvě části podle toho, kdo na překladu pracoval.

¹⁰²SC, čl. 87; Takto vágní formulace patrně zahrnuje kromě výše pojednaného piánského žaltáře i všechny další nedávné reformy officia, od Pia X. přes Pia XII. až po Jana XXIII., které se však našeho tématu přímo netýkají. Pro jejich souhrn viz CAMPBELL, S. *From Breviary to Liturgy of the Hours*, s. 16-30

¹⁰³SC, čl. 91; „*Opus recognitionis Psalterii, feliciter inchoatum, quamprimum perducatur ad finem, respectu habito latinitatis christianae, usus liturgici etiam in cantu, necnon totius traditionis latinae Ecclesiae.*“

¹⁰⁴srov. BUGNINI, A. *Die Liturgie-reform 1948-1975*, s. 559; SCHMIDT, S. *Augustin Bea*, s. 885

¹⁰⁵„*Opus revisionis psalterii, feliciter inchoatum, perducatur ad finem, respectu habito latinitatis et usus liturgici.*“ *Acta synodalia Sacrosancti concilii oecumenici Vaticani II*, čl. 69, s. 289

¹⁰⁶zřejmě WEBER, R. *Psalterii secundum Vulgatam Bibliorum Versionem nova recensio*

¹⁰⁷, s. 312-313.

¹⁰⁸SCHMIDT, S. *Augustin Bea*, s. 697; zvýraznění v textu a překlad J.P.

1.3.1 V rámci příprav reformy breviáře

Studijní skupina *Consilia*¹⁰⁹ pro revizi žaltáře, složená z „šesti vysoce kvalifikovaných biblistů s bydlištěm v Římě,“ byla sestavena, jako vůbec první pracovní skupina, už 11. 3. 1964, protože na textu žaltáře závisely některé navazující fáze liturgické reformy a počítalo se s tím, že si překladatelská práce vyžádá dlouhou dobu.¹¹⁰ Ve výčtu subkomisí po ustavení definitivní struktury *Consilia* tato překladatelská skupina figurovala jako *Coetus II*.¹¹¹ Pracovala v letech 1964-1966.

Po počáteční diskusi, zda by východiskem práce mělo být *Psalterium Gallicanum* či *Pianum*, bylo zvoleno první – s ohledem na dlouhou tradici a na ustanovení koncilní konstituce¹¹². Byly stanoveny zásady revize:

Zůstat při textu Vulgáty a) když přesně reprodukuje masoretský text;
b) když původní text objasňuje a pozměňuje ve světle Zjevení.

Text Vulgáty bude nicméně změněn, a) když se odklání od správné interpretace originálního textu; b) když příliš otrocky reprodukuje syntaktické hebraismy.¹¹³

Při práci bylo však přihlíženo i k piánskému žaltáři, také proto, že „už byl dvacet let v rukou kléru a náhlá zásadní změna by narazila na odpor“ a protože „dobře reprodukuje *Urtext*, je srozumitelnější než Vulgáta a u velké části katolických i nekatolických exegetů se mu dostalo příznivého přijetí“.¹¹⁴ Kromě toho byla snaha o konkordantní překlad – ne v rámci celého žaltáře, ale v úzkém rámci každého jednotlivého žalmu.¹¹⁵

Text podle těchto zásad vypracovaný byl zasílán k připomínkování třiceti vybraným odborníkům¹¹⁶ v různých souvisejících oborech (vedle biblistů filologům, liturgikům aj.).

Hotový revidovaný text však narazil na zásadní připomínky ze strany kardinála Bey (téhož, kterého již známe jako spoluautora piánského žaltáře), a to přesto, že zásady revize s ním byly na počátku práce domluveny.¹¹⁷ Mezitím se totiž zásadním způsobem změnila okolnost: vedle nové verze žaltáře pro officium byla v běhu revize celého latinského překladu Písma a Bea stál v čele překladatelské komise.¹¹⁸

¹⁰⁹*Consilium ad Exsequendam Constitutionem de Sacra Liturgia*, komise zřízená Pavlem VI. a pověřená realizací liturgické reformy. Šlo o „kvalifikovanou studijní skupinu ... přímo závislou na papeži“ – *Consilium* nemělo prakticky žádné pravomoci, pouze připravovalo návrhy reforem, které papež následně svou autoritou vyhlášoval. Sám také do práce komise častěji osobně zasahoval závaznými rozhodnutími. CAMPBELL, S. *From Breviary to Liturgy of the Hours*, s. 42-46

¹¹⁰BUGNINI, A. *Die Liturgie-reform 1948-1975*, s. 73.

¹¹¹CAMPBELL, S. *From Breviary to Liturgy of the Hours*, s. 47.

¹¹²SC, čl. 90, 91; BUGNINI, A. *Die Liturgie-reform*, s. 560

¹¹³BUGNINI, A. *Die Liturgie-reform*, s. 560n; překlad J.P.

¹¹⁴BUGNINI, A. *Die Liturgie-reform*, s. 561; překlad J.P.

¹¹⁵BUGNINI, A. *Die Liturgie-reform*, s. 562.

¹¹⁶výčet jmen viz BUGNINI, A. *Die Liturgie-reform*, s. 561, pozn. 17

¹¹⁷Tak BUGNINI, A. *Die Liturgie-reform*, s. 559; 562-566. I když sekretář *Consilia* je v hodnocení průběhu liturgické reformy vším, jen ne nezaujatým pozorovatelem, zde je jeho svědectví zřejmě důvěryhodné – na základě nezávislých dokumentů je potvrzuje SCHMIDT, S. *Augustin Bea*, s. 887n.

¹¹⁸SCHMIDT, S. *Augustin Bea*, s. 887n.

1.3.2 V rámci příprav Neovulgáty

Koncil zadal pouze reformu latinského textu žaltáře užívaného v oficiu. Papež Pavel VI. se však rozhodl záběr reformních prací rozšířit na celé Písmo a nechat vypracovat jeho latinský překlad, který by odpovídal soudobému stavu poznání biblických věd.¹¹⁹ 30. listopadu 1965 byla zřízena *Pontificia Commissio pro Nova Vulgata Bibliorum editione* pod vedením kardinála Bey.¹²⁰ „Jasně se ukázalo jako potřebné, aby oprava žaltáře byla koherentní s metodou uplatňovanou *Komisí pro vydání Nové Vulgáty* při revizi všech ostatních biblických knih.“¹²¹ Práce na nové verzi žaltáře pro oficium byla proto z Beova popudu a se souhlasem papeže koncem roku 1967 převedena do kompetence této komise. Dosavadní pracovní skupina *Consilia* tím zanikla.¹²²

V rámci neovulgátní komise byla ustanovena samostatná subkomise, která pracovala na překladu žaltáře. „Tato subkomise, s využitím díla a plodů zkušeností předchozí [pracovní] skupiny, začaté [dílo] úspěšně dovedla k cíli.“¹²³ Vypracovaný text v lednu 1969 prošel novým kolem připomínkování odborníky, kterých tentokrát bylo rovných sto, a po zapracování jejich připomínek byla práce 28. dubna 1969 dokončena.¹²⁴

Žaltář vyšel samostatně ještě téhož roku,¹²⁵ jako vůbec první svazek Neovulgáty. Jeho texty byly vzápětí uvedeny do právě vznikajících liturgických knih, především do mešního lekcionáře (vycházel postupně 1970-1971) a breviáře (pod novým titulem *Liturgia horarum*; 1971-1972)¹²⁶. Text otištěný v liturgických knihách se však od textu samostatně vydaného neovulgátního žaltáře v několika drobnostech liší. Na čtyřech místech¹²⁷ bylo z podnětu Kongregace pro bohoslužbu a se souhlasem Neovulgátní komise zvoleno čtení „tradované liturgií a obvyklé u Otců“. Kromě toho byly provedeny i další, do textu nezasahující úpravy, jako např. úprava dělení na strofy.¹²⁸

1.3.3 Zásady

Textově-kritické a překladatelské zásady nového textu žalmů jsou představeny v úvodu výše zmíněného vydání:

1. Text vulgátního žaltáře (tkzv. *Psalterium Gallicanum*) byl zacho-

¹¹⁹PAVEL VI. „Ad E.mos Patres Cardinales et ad Romanae Curiae Praelatos, ... Nativitatis Domini nostri Iesu Christi festo recurrente“, par. 11.

¹²⁰Datum podle *Liber Psalmorum* (1969), s. v. JAN PAVEL II. „Scripturarum thesaurus“ uvádí jako den zřízení již 29. listopad. Řešení tohoto rozporu však nepovažujeme za spadající do rozsahu práce. Srov. také stručné oznámení o zřízení komise s výčtem jejích členů v „Diarium Romanae Curiae“, s. 112. Pro předdějiny ideje Neovulgáty, historii jejího vzniku a bližší popis organizace práce viz SCHMIDT, S. *Augustin Bea*, s. 883-885.

¹²¹*Liber Psalmorum* (1969), s. v, překlad J.P.

¹²²*Liber Psalmorum* (1969), s. v-vi.

¹²³*Liber Psalmorum* (1969), s. vi, překlad J.P.

¹²⁴*Liber Psalmorum* (1969), s. vi.

¹²⁵BUGNINI, A. *Die Liturgie-reform*, s. 565n; *Liber Psalmorum* (1969)

¹²⁶Ještě než vyšla *Liturgia horarum*, začali nový překlad žalmů používat v oficiu benediktini, kteří k tomu dostali povolení již r. 1970. Kongregace pro bohoslužbu, Prot. n. 2983/70, cit. dle „Summarium decretorum quibus deliberationes coetuum episcoporum confirmantur“, s. 375

¹²⁷Žalm 96, 7; Žalm 100, 5.8; Žalm 117, 16

¹²⁸„De textibus biblicis in editione latina Missalis Romani et Liturgiae horarum“, s. 39n.

ván, pokud správně reprodukoval *masoretský text* (MT), t. j. nějakým způsobem překládal „slovo za slovo“

2. Vulgáta byla opravena, kde s MT nesouhlasila a tento byl naprosto spolehlivý a zdál se nejlepší i s ohledem na celek modlitby
3. Kdykoli se MT jevil být nebo zjevně byl porušený a Septuagintu (kterou Vulgáta následovala) bylo možné považovat za víceméně jistého svědka původního textu, bylo přijato čtení Septuaginty (a tím i Vulgáty).
4. Kde byl MT nečitelný (ať proto, že byl porušený, nebo že už ho nejsme schopni interpretovat) a odjinud bylo možné dovodit, že ho Sedmdesát a autoři Vulgáty přeložili volně, nicméně tak, že jejich verze zapadá do kontextem modlitby, byl zvolen tento (jejich) překlad, byť třeba nebyl dostatečně jasný (jako v Žalmu 8,2c-3a; 9,7; 15,3-4; 16,13; 56,9-10; 140,7).
5. Když se MT jevil porušený a ani Septuaginta, ani Vulgáta neposkytovaly hodnověrné čtení, text byl opraven takovým způsobem, aby se co nejméně odchyloval od hebrejského *konsonantního* textu a dával dobrý smysl.
6. Nebyly přijaty opravy textu (konjektury), kterými se tento pouze *vylepšuje*, a pouze výjimečně byl hebrejskému slovu podsunut význam z jiného semitského jazyka, který v daných zvláštních souvislostech modlitby vykazoval vhodnější čtení.
7. Zeměpisná označení, ve Vulgátě většinou převáděná do latiny, byla vesměs obnovena do původní podoby podle poznámek, které nám byly předány.¹²⁹
8. Přídomky a označení pro Boha, jako „Skalní štít“ (*Rupes*), „Skála“ (*Petra*), byla reprodukována podle řeckých a latinských předloh slovy jako „útočiště“, „opevněné místo“ či „Pevnost“, „Pomocník“, jak si žádal kontext slov.¹³⁰

Ze srovnání s ambicemi a textově-kritickými zásadami Piana vycházejí překladatelé Neovulgáty podstatně skromnější. Kde Beova první překladatelská komise rekonstruovala text starší masoretského, „byť ne o mnoho starší druhého století před Kristem“¹³¹, Neovulgáta se masoretského textu v zásadě pokorně drží, pouze usiluje dobýt či zodpovědně „restaurovat“ jeho smysl. Menší byl zřejmě výběr konzultovaných starých překladů – zmiňována je pouze Septuaginta a Vulgáta. Naproti tomu oběma překladům je společné velmi konzervativní a přísné uplatňování konjektur.

¹²⁹ „*secundum annotationes ad nos transmissas*“; při vši snaze se nám nepodařilo zjistit přesný význam této pasáže. Jaké poznámky, předané/tradované kým?

¹³⁰ *Liber Psalmorum* (1969), s. vii-viii, překlad J.P.

¹³¹ *Liber Psalmorum* (1945), s. xix.

1.3.4 Kletebné verše a žalmy

Liturgia horarum nepřináší žalmy pouze v novém překladu, ale také v novém uspořádání, rozkládajícím žaltář na čtyři týdny¹³² a s redakčně vypuštěnými třemi celými žalmy a vybranými verši některých dalších.

Tři žalmy, a to 58 (57), 83 (82) a 109 (108)¹³³, v nichž převažuje povaha proklínací, se v běžném žaltáři vynechávají. Rovněž některé verše dalších žalmů byly vynechány, jak je to označeno na začátku jednotlivých žalmů. K vypuštění těchto textů dochází z určité psychologické nesnáze, ačkoli tyto proklínací žalmy se vyskytují v novozákonních textech, např. Zj 6,10, a vůbec nenavádějí k zlořečení.¹³⁴

Apoštolská konstituce Pavla VI. „*Laudis canticum*“ upřesňuje, že k vypuštění došlo „především s ohledem na obtíže, které by mohly vzniknout při slavení v lidovém jazyku“¹³⁵.

Od reformy se tak církve ve své denní modlitbě napříště nemodlí všech 150 žalmů, ale jen 147, navíc při vypuštění některých jednotlivých veršů. Speciálně vypuštění veršů je problematické, protože porušuje celistvost biblického textu a mění (v lepším případě jen ochuzuje) jeho smysl. Na druhou stranu, selektivní užívání biblických textů, vč. jejich „přistřižování“ pro konkrétní liturgické potřeby, je v církvi dávnou praxí.¹³⁶

1.3.5 Editio typica altera

Jak již bylo řečeno, nový žaltář vyšel jako první svazek nové latinské bible v roce 1969 a následně byla jeho verze žalmů uplatněna v právě vydávaných liturgických knihách. Další knihy Písma následovaly. První vydání kompletní bible v novém překladu vyšlo až v roce 1979¹³⁷, promulgováno jako *editio typica* apoštolskou konstitucí Jana Pavla II. *Scripturarum Thesaurus*.¹³⁸

Hlavní „úřední“ určení Neovulgáty je pro liturgii.¹³⁹ V souladu s tím proto po jejím typickém vydání následovaly revize dříve vydaných liturgických knih, které původně obsahovaly biblické texty ještě ve vulgátním znění. V žaltáři navíc typické vydání Neovulgáty provedlo další změny oproti verzi otištěné v breviáři, takže bylo nutné aktualizovat i znění žalmů.

Liturgia horarum, editio typica altera vyšla v roce 1985. Toto druhé typické vydání přineslo oproti prvnímu celou řadu změn.¹⁴⁰ My se však, v souladu se zaměřením práce, soustředíme pouze na dopad této revize na liturgický text žalmů.

¹³²Podrobně pozadí této strukturální reformy pojednává CAMPBELL, S. *From Breviary to Liturgy of the Hours*.

¹³³Oficiální český překlad dokumentu uvádí jako primární číslování podle hebrejské bible, v závorkách číslování podle LXX/Vulgáty, kterého se jinak v celé práci držíme my.

¹³⁴VPDMC, čl. 131.

¹³⁵PAVEL VI. „*Laudis canticum*“, č. 4; zvýraznění v textu JP

¹³⁶srov. MARTIMORT, A.-G. *Handbuch der Liturgiewissenschaft*, s. 126.

¹³⁷*Nova Vulgata Bibliorum sacrorum editio*.

¹³⁸JAN PAVEL II. „*Scripturarum thesaurus*“.

¹³⁹„... Novam Vulgatam Bibliorum Sacrorum editionem ‚typicam‘ declaramus et promulgamus, praesertim in sacra Liturgia utendam ...“ JAN PAVEL II. „*Scripturarum thesaurus*“

¹⁴⁰srov. *Liturgia horarum* (1985), s. 8-10.

K tomu, jaký vývoj text žaltáře prodělal mezi typickým vydáním liturgie hodin a Neovulgáty, a jaké důvody v tom hrály roli, se nám nepodařilo najít žádné dokumenty ani zprávy. Můžeme tedy změny pouze popsat na základě srovnání textů vybraných žalmů v následující kapitole a pokusit se o určení pravděpodobných pohnutek.

Vedle změn znění žalmů *editio typica altera* také, jako možná vůbec první oficiální kniha římského officia, přinesla číslování jejich veršů, jako je obvyklé v běžných vydáních biblických knih. Číslo žalmů podle pořádku Septuaginty a Vulgáty byla doplněna o čísla podle dělení hebrejské bible.¹⁴¹

1.3.6 Recepce

Zatímco Psalterium Pianum ve své době rozčeřilo vody a vyvolalo řadu literárních reakcí, nová revize žaltáře, provedená v rámci koncilní liturgické reformy, jako by zůstala stranou pozornosti. Dosavadní snahy vůbec nějaké reakce na ni najít nepřinesly prakticky žádné výsledky. Když už se někdo zabývá Neovulgátou, tak nevěnuje zvláštní pozornost žaltáři a jde spíše o otázky liturgicko-právní než liturgicko-biblistické.¹⁴²

Toto mlčení je možné vysvětlit historickými okolnostmi: Zatímco nově zaváděné Pianum bylo ve své době neslychaným počinem, který bezprostředně zasáhl do života bezmála všech kleriků a velké části řeholníků a řeholnic římského ritu, vyšel vstříc touhám jedněch a pobouřil druhé, druhá revize žaltáře už měla precedens a nebyla vnímána jako zdaleka tak revoluční. Navíc k ní došlo v rámci rozsáhlých změn liturgie. Nová verze žaltáře byla jen jednou z novinek zcela nového breviáře, a ten byl opět jen jednou z nových knih od základu přestavované budovy liturgie. Konečně s tím, jak se, v rozporu s ustanoveními koncilu¹⁴³, i mezi kleriky a řeholníky brzy stalo normou modlit se officium v národním jazyce, jeho latinské texty ztratily převážnou část uživatelské základny.¹⁴⁴

Svou roli patrně sehrály i další okolnosti vzniku: zatímco Pianum bylo dílem profesorů Papežského biblického institutu, zapojených do akademického života, a jeho publikace byla (v souladu s akademickým étosem a naopak poněkud netypicky pro oblast tvorby liturgických textů) spojena s povzbuzením ke kritickým připomínkám,¹⁴⁵ na které pak Bea také veřejně reagoval,¹⁴⁶ neovulgátní žaltář vznikl sice pod vedením téhož bývalého profesora Bey, ovšem na samém konci jeho života (dokončení a vydání se nedožil), a v prostředí spíše církevně-úředním než akademickým. Navíc Bea prací na Neovulgátě svůj předchozí překladatelský projekt ze čtyřicátých let definitivně pohřbíval jako zkrachovalý (totiž koncilem oficiálně odmítnutý, jak vyloženo výše).

¹⁴¹V oficiálním českém překladu, *Denní modlitbě církve*, je to naopak: jako primární je použito číslování hebrejského žaltáře, čísla podle Vulgáty jsou v závorkách.

¹⁴²CLIFFORD, R. J. „The authority of the Nova Vulgata“; REPSCHINSKI, B. „Anmerkungen zu einigen Thesen von Liturgiam authenticam“

¹⁴³srov. SC, čl. 101.

¹⁴⁴Zdá se, že na téměř všeobecném odklonu od recitace officia v latině byla vedle atmosféry doby významně vinna i špatná dostupnost latinských breviářů v prvních letech po zavedení, jak to nejen pro podmínky normalizačního Československa, ale i pro zahraničí dokládá LP. „Potíže s breviářem“.

¹⁴⁵srov. *Liber Psalmorum* (1945), s. iv.

¹⁴⁶BEA, A. „I primi dieci anni“, s. 166nn.

Snad ale nebude chybou, číst absenci hlasitých reakcí z akademické obce i z řad kléru do jisté míry také jako příznivé hodnocení nového žaltáře, který odstranil mnohé nedostatky Gallicana, ale zachoval velkou část tradičních čtení a v opravách se přidržel latiny církevních otců a římské liturgie.

Když bylo výše uvedeno, že je v současnosti všeobecně obvyklé modlit se oficiem v národním jazyce, můžeme poukázat na instituce, kde se u nás přeci jen užívá latinská *Liturgia horarum*. Ty jsou nám známy všehovšudy tři: **V pražské katedrále** se kapitulní nešpory slaví každou neděli, z toho dvakrát do měsíce zpívané latinské. Pravidelné slavení nešpor je tu nepamětnou zvyklostí, v posledních letech se pouze mění poměr nešpor zpívaných vs. recitovaných a českých vs. latinských. **V premonstrátské kanonii na Strahově** bylo slavení oficia v latině obnoveno pravděpodobně zároveň s obnovením řeholního života po Sametové revoluci. Chórové modlitby tu ovšem až na výjimky (modlitba se čtením ve Velikonočním triduu, nešpory ve Velikonočním oktávu apod.) nejsou přístupné veřejnosti. **Na Svaté Hoře u Příbrami** se latinské nešpory (vedle každou neděli konaných nešpor českých) slaví jednou měsíčně v sobotu od ledna 2010.¹⁴⁷ Vedle toho je možné jmenovat cisterciácké opatství Vyšší Brod a pražské Emauzy, kde se žalmy zpívají rovněž latinsky, ovšem ve znění Gallicana.

¹⁴⁷ŠMOLÍK, P. *Zpívané latinské chorální nešpory na Svaté Hoře.*

Kapitola 2

Srovnání na příkladu vybraných žalmů

2.1 Výběr žalmů

Výběr byl proveden podle liturgického klíče: jde o žalmy, které tradičně mají místo v nedělních a svátečních nešporách, a proto bývají dobře známé i laikům, kteří se liturgie hodin účastní třeba jen při svátečních příležitostech.

Žalmy 109, 110 a 112 jsou v římském oficiu tradičně přiřazeny nedělním nešporám. Až do reformy Druhého vatikánského koncilu se každou neděly říkaly všechny (v rámci souvislé řady pěti žalmů 109-113); i po reformě psalmodie nedělních druhých nešpor začíná vždy žalmem 109, ale ostatní žalmy jsou rozloženy po čtyřtýdenním žaltáři (viz tabulku).

Výběr malého množství notoricky známých žalmů podle liturgického klíče jistě nemůže novodobé překlady předvést ze všech stran. Z exegetického hlediska by se nepochybně našly zajímavější ukázky, umožňující srovnat např. různá řešení obtížných míst. Pro zaměření této práce však je důležitější demonstrovat obecný charakter srovnávaných překladů, k čemuž právě krátké a relativně bezproblémové texty poslouží dobře. Navíc jde o žalmy, které velice často přicházely a přicházejí ke slovu při veřejném slavení liturgie hodin (jiná část než nedělní či sváteční nešpory se mimo řeholní komunity s chórovou povinností veřejně slaví jen výjimečně), takže náš vzorek ukazuje, jak se nové překlady promítly do běžného liturgického života.

Žalm	Breviarium Romanum	Liturgia horarum
109	2N neděle, svátky	2N neděle T1
110	2N neděle, svátky	2N neděle T3
112	2N neděle, svátky	1N neděle T3; 1N o Panně Marii, o duchovních pastýřích, o pannách, svatých mužích, svatých ženách

Zkratky: 1N/2N: první/druhé nešpory; T1-T4: týden žaltáře

Tabulka 2.1: Místo vybraných žalmů v oficiu

2.2 Typografická úprava breviářů

Naše srovnání (viz 2.6) žalmy reprodukuje v jednotné úpravě, která je pro dané účely vhodná. Úprava obsahu breviáře, a speciálně způsob sazby žalmů, však ve sledovaném období prošla změnami, které spadají vjedno se zavedením jednotlivých novodobých překladů žalmů a reflektují jednak jejich nové ocenění (i v rámci oficia) jako básnických textů,¹ jednak (v případě pokoncilního breviáře) změnu liturgického zákonodárství, dovolující i jiný než tradiční chórový způsob jejich přednesu.²

V potridentském období se breviáře sází obvykle ve dvou sloupcích, při snaze o maximální úsporu místa. Žalm tu je jednoduše text s jasně vyznačenými verši (obvykle začíná každý na novém řádku, někdy je navíc první písmeno každého verše rubrikováno) a poloverši, jak je to potřeba pro společnou recitaci.

S příchodem Piana zůstává základní schema sazby zachováno, ale v žalmech, které vykazují vnitřní dělení na strofy, je toto nově vyznačeno.

Liturgia horarum má od základu nově navržené schema sazby. Ta je zásadně jednosloupcová a „vzdušnější“, bez tvrdé prostorové optimalizace, zaměřená spíše na přehlednost. Verše žalmů jsou sázeny tak, že na novém řádku začíná každá část verše. Kromě asterisku, tradičně užívaného k vyznačení poloverše, se do breviáře dostává i flexa (†), dělící první poloverš delších veršů – ta předtím figurovala pouze ve zpěvnících pro zpívané officium, a i tam jen asi od počátku 20. stol.

Dělení na strofy je dvouúrovňové. Jedno je vyznačeno rubrikovanými pomlčkami, podobně jako v Pianu. Druhé, jemnější, je naznačeno vertikálním odsazením. (První zmiňované se v žalmech, které byly pro srovnání vybrány, vůbec nevyskytuje. Druhé reprodukuje.) Důležitým rozdílem oproti Pianu je, že zatímco tam bylo vyznačení strof výhradně pomůckou ke správnému chápání textu, pokoncilní rubriky liturgie hodin počítají s tím, že strofická struktura žalmu může být zohledněna při jeho zpěvu či recitaci.³ Je tedy možné, že je někde z ryze praktických důvodů zaváděno dělení do jisté míry umělé.

Editio typica altera pak žalmy, stejně jako ostatní biblické texty, doplňuje o čísla veršů.

2.3 Rozdíly mezi vydáními

Oba novodobé latinské překlady žalmů prodělaly po svém prvním vydání v detailech určitý vývoj. Pianum doznalo ve svém druhém studijním vydání asi šesti oprav⁴, takto opravený text pak byl tištěn v liturgických knihách (a není nám známo, že by prodělal nějaké další změny). Neovulgátní žaltář vyšel nejprve samostatně, jako první svazek postupně vydávané Neovulgáty (1969), následně byl rovněž poupraven pro použití v breviáři (1971); ještě další úpravy přinesla verze obsažená v *editio typica* Neovulgáty (1979). Ty pak reflektuje *editio typica altera* breviáře (1985), takže dnes je znění žalmů v latinském breviáři a bibli shodné.

¹srov. *Liber Psalmorum* (1945), s. xxii-xxiii.

²VPDMC, čl. 121-125.

³VPDMC, čl. 121-125.

⁴ „Ps. 27 [28], 9; 39 [40], 16 = 69 [70], 11; 71 [72], 11. 19; 107 [108], 3; 129 [130], 7“ *Liber Psalmorum* (1945), s. iv. (Seznam opravených veršů citujeme přesně podle zdroje, je v něm ovšem zjevná chyba. Správně má být „69 [70], 4“.)

Protože předmětem práce je žaltář římského *oficia*, srovnání nijak nereflektuje neliturgická vydání příslušných textů, tj. první studijní vydání Piana a samostatné vydání neovulgátního žaltáře. Rovněž nebereme ohled na případné rozdíly znění žalmů mezi breviářem a knihami pro jiné liturgické funkce. Ze zaměření na oficium plyne také to, že z žalmů v neovulgátním znění jsou, v souladu s breviářem, vynechány tkzv. kletebné verše (viz 1.3.4).

Protože rozdíly mezi vydáními téhož překladu (v praxi jde pouze o žaltář *Liturgiae horarum*) jsou spíše v detailech a věnovat každému vydání samostatný sloupec by šlo na úkor přehlednosti, je do srovnání zaneseno primárně znění *prvního liturgického vydání* každého překladu. Varianty z pozdější verze jsou uvedeny [v hranatých závorkách] a označeny zkratkou vydání. Mezi zněním žalmů v *editio typica* a *editio typica altera Liturgiae horarum* je velké množství rozdílů povahy pouze grafické – při přípravě druhého vydání podle všeho došlo ke změně konvencí ohledně interpunkce. Takové změny v zájmu přehlednosti nejsou vyznačeny, protože pozorné srovnání všech jednotlivých případů ukázalo, že žádná z těchto úprav neovlivňuje smysl textu. Reprodukována je interpunkce podle *editio typica*.

2.4 Zásady edice textů

Žalmy ve třech srovnávaných latinských překladech jsou tištěny v paralelních sloupcích. Řazení je vždy (zleva):

1. *Psalterium Pianum* (Pi)⁵
2. *Psalterium Gallicanum* (Gall)⁶
3. *Liturgia horarum* (LH)⁷
s variantami z *Liturgia horarum, editio typica altera* (LH₂)⁸

Díky tomu je možné oba překlady vypracované ve 20. stol. pohodlně srovnávat s Gallicanem, což je, s ohledem na zásady, podle nichž byly vypracovány⁹, nejdůležitější směr porovnání.

Jako pramen pro znění Gallicana bylo záměrně zvoleno současné vydání předkoncilního breviáře, díky čemuž jsou žalmy ve všech třech verzích podány jednotně, v klasicizujícím latinském pravopisu, který se v liturgických knihách římského ritu používá zhruba od poloviny padesátých let.

Pokud je to možné, texty jsou sázeny tak, aby ten který verš (kde „veršem“ míníme jednotku liturgické recitace, která se často, ale ne vždy, shoduje s veršem jednotného orientačního dělení biblického textu) ve všech třech překladech začínal na stejném řádku. Překladatelé ovšem někdy volili různé způsoby dělení veršů. Protože rozdíly v dělení jsou ve většině případů jen lokální, při nejbližší

⁵*Breviarium Romano-Seraphicum* (1962). Sluší se zmínit, že nejde o běžný římský breviář, ale o kapucínský breviář řádový. Ten se nicméně od římského breviáře liší pouze ve věcech, které pro téma této práce nejsou relevantní. Jako pramen byl použit proto, že byl autorovi práce nejsnáze dostupný.

⁶*Breviarium Romanum* (2008).

⁷*Liturgia horarum* (1971).

⁸*Liturgia horarum* (1985).

⁹ viz odd. 1.2.4 a 1.3.3

příležitosti se vždy k „synoptické“ sazbě vracíme. Díky tomu někdy v některém sloupci vznikne jakoby „vynechaný verš“. To vyznačujeme pomlčkou.

Pro možnost snadného srovnání s edicemi biblických textů a pro snazší orientaci tam, kde se jednotlivé porovnávané verze rozcházejí v dělení veršů, jsou ve všech třech sloupcích zanesena čísla veršů (i když to je prvek breviářům – s výjimkou posledního vydání *Liturgiae horarum* – cizí).

Tam, kde *Liturgia horarum* vynechává tkzv. „kletebné“ verše, jsou tyto i zde vypuštěny, přestože by bylo možné doplnit je z úplného vydání Neovulgáty: náš zájem totiž patří žalmům jako biblickým textům *v liturgii hodin* a zásahy do biblických textů z „liturgických důvodů“ musíme reflektovat jako důležitý prvek daného stadia vývoje liturgie.

V textu novodobých překladů jsou tučně zvýrazněny části, které se liší od Gallicana. Každá taková odlišnost je následně rozebrána v komentáři.

2.5 Zásady komentáře

Každá oprava provedená v některém z novodobých překladů je konfrontována se čtením masoretského textu a Septuaginty a vztažena k deklarováným zásadám dotyčného překladu, popř. se snažíme o jiné pravděpodobné vysvětlení.

Staré verze i novodobé překlady jsou pro stručnost uváděny zkratkami (viz seznam zkratek).

Originální texty jsou, pokud není výslovně uvedeno jinak, citovány podle textu a kritického aparátu aktuálních kritických edic.¹⁰

Kde se komentář opírá o jisté informace z okruhu tvůrců příslušného překladu, jsou tyto citovány. Kde komentář necituje žádný zdroj informací, nebo se odvolává jen na obecné lingvistické či biblicko-teologické příručky, jde o naši rekonstrukci pravděpodobných důvodů té které opravy.

Rozbor oprav každého žalmu je vždy uzavřen souhrnem, který opravy provedené oběma novodobými překlady oproti Gallicanu kvantifikuje. Jen málo vypovídajícím údajem je „počet oprav“: jako oprava je započtena každá jednotlivá pasáž, kde se daný překlad v jednom nebo více po sobě bezprostředně následujících slovech odklání od Gallicana. Dále je vždy uveden počet opravami zasažených veršů a počet slov, která novodobý překlad zachovává z Gallicana.

¹⁰ masoretský text podle ELLIGER, K. *Biblia Hebraica Stuttgartensia*; Septuaginta podle RAHLFS, A. *Septuaginta*

2.6 Texty

2.6.109 Žalm 109

Psalterium Pianum

¹ Dixit Dóminus Dómino meo:
«Sede a dextris meis,* donec ponam
inimícos tuos scabéllum pedum tuó-
rum.»

—

² **Sceptrum poténtiae** tuae **pro-
téndet** Dóminus ex Sion:* «Domi-
náre in médio inimicórum tuórum!

³ Tecum **principátus die ortus
tui in splendóre sanctitátis:*** ante
lucíferum, tamquam rorem, génuí
te». —

⁴ Iurávit Dóminus et non paeni-
tébit eum:* «Tu es sacérdos in ae-
térnum secúndum órđinem Melchí-
sedech». —

⁵ Dóminus a dextris tuis:* **cón-
teret die** irae suae reges.

⁶ Iudicábit **natiónes, acervábit
cadáverá;*** **cónteret** cápita late per
terram.

⁷ De torrénťe in via bibet,* prop-
téra **extóllet** caput.

Psalterium Gallicanum

¹ Dixit Dóminus, Dómino meo:*
Sede a dextris meis:

Donec ponam inimícos tuos,* sca-
béllum pedum tuórum.

² Virgam virtútis tuae emíttet Dó-
minus ex Sion:* domináre in mé-
dio inimicórum tuórum.

³ Tecum princípium in die vir-
tútis tuae in splendóribus sanctó-
rum:* ex útero ante lucíferum gé-
nui te.

⁴ Iurávit Dóminus, et non paeni-
tébit eum:* Tu es sacérdos in ae-
térnum secúndum órđinem Melchí-
sedech.

⁵ Dóminus a dextris tuis,* con-
frégit in die irae suae reges.

⁶ Iudicábit in natió nibus, implé-
bit ruínas:* conquassábit cápita in
terra multórum.

⁷ De torrénťe in via bibet:* prop-
téra exaltábit caput.

Liturgia horarum

¹ Dixit Dóminus Dómino meo:*
«Sede a dextris meis,

donec ponam inimícos tuos* sca-
béllum pedum tuórum». —

² Virgam **poténtiae** tuae emít-
tet Dóminus ex Sion:* domináre in
médio inimicórum tuórum.

³ Tecum **principátus** in die vir-
tútis tuae,† in splendóribus **sanc-
tis,*** ex útero **matutíni velut rorem**
génuí te. [LH₂: ex útero ante lucí-
ferum génuí te.] —

⁴ Iurávit Dóminus et non paeni-
tébit eum:* «Tu es sacérdos in ae-
térnum secúndum órđinem Melchí-
sedech». —

⁵ Dóminus a dextris tuis,* **con-
quassábit** in die irae suae reges.

—

⁷ De torrénťe in via bibet,* prop-
téra exaltábit caput.

Dělení veršů je ve všech verzích shodné, s výjimkou prvního verše, který se v breviáři (zřejmě pře-
devším pro značnou délku latinského znění) tradičně dělí na dva, ale Pianum preferuje dělení podle
hebrejské bible a má ho jako jediný verš. Snad by bylo možné říci, že se tím obnovuje i určitý paraleli-
smus, ten však je v případě prvního verše jen slabý: obě jeho části spojuje téma sezení/trůnění (sedět po
Hospodinově pravici / sedět nad poraženými nepřáteli). Navíc hebrejský i řecký text poskytuje oporu
i „tradičnímu latinskému“ dělení: každý jeho poloverš má dvě zřetelné poloviny, které nejenže tvoří
charakteristický rytmus, ale dokonce se rýmují (v hebrejštině shodnými zájmennými sufixy, v řečtině
je absolutní rým z osobních zájmen).

Dělení strof. Vyznačení strof je novodobá záležitost, která do breviářů poprvé pronikla až s Pianem.
Breviáře tištěné s Gallicanem je nemají. (Viz 2.2. Totéž platí i pro následující žalmy, u kterých to nebude
opakováno.)

Pro Pianum je důvod zvoleného dělení dokumentován v komentovaném vydání: tento žalm „po-
dle svědectví Nového zákona, ale i podle souhlasného mínění Otců a katolických vykladačů“ mluví
o Mesiáši. Jeho jednotlivé strofy předpovídají „1. královskou důstojnost, udělenou Mesiáši Bohem, za-

loženou na jeho božském původu (1-3); 2. důstojnost kněžskou (4); 3. vítězství nade všemi nepřáteli (5-7).“¹¹

Liturgia horarum se v dělení s Pianem ve všech předělech shoduje, navíc odděluje jako samostatnou strofu první verš. To možná odráží takové čtení žalmu, které v něm vidí dvě symetrické části, složené vždy z božského/prorockého slova (v. 1.4) a dvou veršů, které ho rozvádějí.¹² Zrovna tak tu ale mohou hrát roli praktické ohledy (viz 2.2), protože se tak žalm rozdělí pravidelně na krátké strofy o jednom nebo dvou verších.

Kletebný verš. Na první pohled patrným křiklavým rozdílem je chybějící verš ve znění pokoncilního breviáře. Narážíme tu na známé vypuštění tkzv. kletebných veršů (viz 1.3.4). V případě tohoto verše se redaktorům pokoncilního breviáře zřejmě zdála potenciálně pohoršlivá antropomorfní představa Hospodina, jak pobíjí nepřátele a zohavuje jejich mrtvoly. Ve výsledném „pohoršení zbaveném“ znění tak Hospodin nepřátele pouze „otřese“, příp. „vyvrátí“, čímž se ovšem ztrácí sugestivní (byť nám, samozřejmě, kulturně vzdálené) vylíčení Hospodinova konečného vítězství – a zároveň přestává být zřejmé, proč by měl následně „pít z potoka“: to dává smysl právě jen s antropomorfní představou Hospodina jako strašlivého bojovníka, kterého pobíjení velkého množství nepřátel přeci jen značně unavilo.

v. 2 | virgam virtútis → **sceptrum**^{Pi}/ **virgam**^{LH} **poténtiae** (מַטְּהָא עֲזָרָה ράβδον δυνάμεως) potentia je vhodnější překlad pro ten typ „síly/moci“, který má podle kontextu „hůl“ (žezlo) v žalmu symbolizovat: moc královskou. (Pro obdobnou opravu virtus/potentia srov. také níže Žalm 110,6.) Když Pi překládá מַטְּהָא jako „sceptrum“ a současně ponechává „virtútis tuae“, dochází k určitému významovému posunu oproti latinským verzím: zatímco „virga poténtiae“ je prostě básnický výraz (resp. hebraismus) pro žezlo, „sceptrum poténtiae“ je buďto pleonasmus, nebo o žezle vypovídá, že moc, kterou symbolizuje, je skutečná/velká apod.¹³

emíttet → **proténdet**^{Pi} (תְּלַשׁ: ἐξαποστελεῖ) Zatímco tradiční překlad evokuje nějakou jízdu s žezlem ze Siónu ven (válečné tažení? Někteří vykladači tu vidí poselstvo objíždějící s žezlem království jako součást intronisačního ceremoniálu¹⁴), Pi překládá תְּלַשׁ spíše abstraktně, jako tělesný pohyb: vztáhnout, pozvednout. Důvod opravy neleží v textové kritice nebo zásadách práce s jazykem, ale odráží jiné pochopení překládaného textu.

v. 3 | „Hic versus omnino obscurus est.“¹⁵ Oba novodobé překlady se svorně odklánějí od MT ve prospěch čtení LXX a dalších starých překladů, které se od MT výrazně liší. Na jejich základě je možné s minimem změn konsonantního MT pomocí odlišné vokalizace rekonstruovat hebrejský text, který pravděpodobně měli před sebou antičtí překladatelé. Je možné, že dnešní podoba MT je cílenou relekturem textu, který ve svém původním znění (zachyceném ve starých překladech) masoretům připadal snad příliš mytologický.¹⁶

tecum princípium → **principátus**^{Pi,LH} (עֲזָרָה עִמָּךְ מֵעַתָּה מֵעַתָּה μετὰ σοῦ ἢ ἀρχῆ) všechny srovnávané překlady jsou založeny na alternativní vokalizaci konsonantního textu עֲזָרָה עִמָּךְ מֵעַתָּה מֵעַתָּה: עֲזָרָה je pl. עֲזָרָה – „důstojnost, vznešenost“.¹⁷ Verze Gall vznikla nešťastným výběrem latinského ekvivalentu pro řec. polysématické ἀρχῆ.

¹¹*Liber Psalmorum* (1945), s. 233; překlad J.P.

¹²srov. SEYBOLD, K. *Die Psalmen*, s. 437.

¹³„sceptrum potentiae tuae: i. e. potens sceptrum tuum (hebraismus)“. *Liber Psalmorum* (1945), s. 234

¹⁴SEYBOLD, K. *Die Psalmen*, s. 438.

¹⁵*Liber Psalmorum* (1945), s. 234.

¹⁶HOSSFELD, F.-L. *Psalmen 101-150*, 199n.

¹⁷*Liber Psalmorum* (1945), s. 233.

¹⁸BOTTERWECK, G. J. RINGGREN, H. FABRY, H.-J. *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*, s. 243.

virtútis tuae → **ortus tui**^{Pi} (הַיְלֵךְ תִּישׁ דַּחְמָאֵס סוּ) oprava je založena na vokalizaci הַיְלֵךְ¹⁹: základním významem הַיְלֵךְ je zřejmě rození, odvozeně porodní bolesti, svíjení se, strach.²⁰ Zde se překládá jako „ortus“ – tedy (východ,) původ, vznik.

in splendóribus sanctórum → **in splendóre sanctitátis**^{Pi} / **in splendóribus sanctis**^{LH} (בְּהַרְרֵי־קְדוּשָׁה עֲנַיִס לַאֲמֻרָתוֹת טוֹב אֲגִיבִים) čtení Gall se nemůže legitimovat jako věrný překlad MT, proto oba novodobé překlady přistupují k opravě. Pi překládá substantivum v plurálu singulárem „splendóre“ – protože v latině se „splendor“ obvykle v plurálu nepoužívá. Jde o opravu z titulu latinské stylistiky, kterou LH, přiměřeně svým zásadám, pochopitelně nedělá. Překlad LH „in splendóribus sanctis“ se ovšem o MT nemůže dost dobře opřít a nevíme, jak k němu překladatelé došli. Snad jde o volnější překlad.

ex útero ante lucíferum → **ante lucíferum, tamquam rorem**^{Pi} / **ex útero matutíni, velut rorem**^{LH} (עַל־יְלֵדוֹתָי מִלְּפָנֵי הַבֹּקֶר כְּמַטְרַן מִלְּפָנֵי הַבֹּקֶר מִלְּפָנֵי הַבֹּקֶר) Pi překládá na základě konjektury (עַל־יְלֵדוֹתָי מִלְּפָנֵי הַבֹּקֶר מִלְּפָנֵי הַבֹּקֶר מִלְּפָנֵי הַבֹּקֶר); LH prostě překládá MT; LH₂ se ovšem vrací ke znění Gall – patrně ne z důvodů textově-kritických, ale z ohledu na citace v liturgických textech (např. antifona „Ante lucíferum génius“, zpívaná o slavnosti Matky Boží, Panny Marie; znovu o slavnosti Zjevení Páně) a na to, že tradiční znění jakoby vyjadřuje část trojičního dogmatu.

v. 5 | confrégit → **cónteret**^{Pi} / **conquassábit**^{LH} (מָחַץ סִנְעָה לַאֲרֶזֶת) v obou případech oprava směrem ke konkordantnímu překladu: Gall překládá stejné sloveso (מָחַץ סִנְעָה לַאֲרֶזֶת) ve v. 5 a 6 různě. LH konsistentně používá jeden z ekvivalentů již figurujících v Gall, Pi jiný překlad s trochu jiným významovým polem.

in die → **die**^{Pi} klasicizující oprava

v. 6 | iudicábit in natióribus → **iudicábit natiónes**^{Pi} klasicizující oprava

implébit ruínas → **acervábit cadáverá**^{Pi} (מְלֵא מִלְּפָנֵי הַבֹּקֶר מִלְּפָנֵי הַבֹּקֶר מִלְּפָנֵי הַבֹּקֶר) překládá s LXX

conquassábit → **cónteret**^{Pi} viz v. 5

in terra multórum → **late per terram**^{Pi} (עַל־אֲרֶזֶת רַבָּה עַל־אֲרֶזֶת רַבָּה) LXX (a podle ní Gall a LH) čte רַבָּה jako adjektivum rozvíjející אֲרֶזֶת, Pi jako adverbium, vztahující se ke slovesu

v. 7 | exaltábit → **extóllet**^{Pi} (יָרִים וְשִׁבְעָה) klasicizující oprava. „Exaltáre“ mimo biblickou latinu znamená něco zvýšit, vyvýšit, a pro tělesný pohyb, o který v textu jde, se nehodí.

Souhrn oprav. Pi: 9 oprav zasahujících 5/7 veršů, 57/84 slov ponecháno. LH: 5 oprav zasahujících 3/6 veršů, 68/84 slov ponecháno (do bilance ponechaných slov se tu silně promítá vynechaný verš). Verše, které jsou opraveny v Pi, většinou (s výjimkou v. 7) vykazují nějakou opravu i v LH.

2.6.110 Žalm 110

Psalterium Pianum

¹ **Celebrábo Dóminum toto corde,***
in coetu iustórum et congregatióne.

² Magna sunt ópera Dómini,* **scru-
tánda ómnibus qui díligunt ea.**

³ **Maiéstas** et magnificéntia opus
eius;* et iustítia eius manet in **ae-
térnum.**

Psalterium Gallicanum

¹ Confitébor tibi, Dómine, in toto
corde meo:* in consílio iustórum,
et congregatióne.

² Magna ópera Dómini:* exqui-
síta in omnes voluntátes eius.

³ Conféssio et magnificéntia opus
eius:* et iustítia eius manet in saé-
culum saéculi.

Liturgia horarum

¹ Confitébor **Dómino** in toto corde
meo,* in consílio iustórum et con-
gregatióne. —

² Magna ópera Dómini,* **exqui-
rénda ómnibus qui cúpiunt ea.**

³ **Decor** et magnificéntia opus eius,*
et iustítia eius manet in saéculum
saéculi.

¹⁹Liber Psalmorum (1945), s. 233.

²⁰BOTTERWECK, G. J. RINGGREN, H. *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*, s. 898-902.

²¹Liber Psalmorum (1945), s. 233.

⁴ **Memoranda fecit mirabilia sua;*** misericors et **clemens est** Dominus.

⁵ Escam dedit timéntibus se;* memor erit in **aeternum foederis** sui,

⁶ **Potentiam** operum suorum **manifestavit** populo suo,* ⁷ **ut daret eis possessionem** gentium.

Opera manuum eius **sunt fidelia et iusta;*** ⁸ **firma sunt omnia praecipua eius,**

Stabilita in saecula, in aeternum,* facta **cum firmitate** et aequitate.

⁹ Redemptionem misit populo suo, **statuit** in aeternum **foedus suum,*** ¹⁰ **sanctum et venerabile est** nomen eius.

¹⁰ **Initium sapientiae timor Domini: prudenter agunt omnes, qui colunt eum;* laus** eius manet in **aeternum.**

⁴ **Memoriam fecit mirabilium suorum,** misericors et miserator Dominus:* ⁵ **escam dedit timéntibus se.**

Memor erit in saeculum testamenti sui:* ⁶ **virtutem operum suorum annuntiabit** populo suo:

⁷ **Ut det illis hereditatem gentium:* opera manuum eius veritas,** et iudicium.

⁸ **Fidelia omnia mandata eius: confirmata in saeculum saeculi,*** facta in veritate et aequitate.

⁹ **Redemptionem misit populo suo:* mandavit in aeternum testamentum suum.**

Sanctum, et terribile nomen eius:* ¹⁰ **initium sapientiae timor Domini.**

Intelléctus bonus omnibus facientibus eum:* laudatio eius manet in saeculum saeculi.

⁴ **Memoriam fecit mirabilium suorum,*** misericors et miserator Dominus.

⁵ **Escam dedit timéntibus se;* memor erit in saeculum testamenti sui.**

⁶ **Virtutem operum suorum annuntiavit** populo suo,† **ut det illis hereditatem gentium;* opera manuum eius veritas et iudicium.**

Fidelia omnia mandata eius,† ⁸ **confirmata in saeculum saeculi,*** facta in veritate et aequitate.

⁹ **Redemptionem misit populo suo,*** mandavit in aeternum testamentum suum.

Sanctum et terribile nomen eius;* ¹⁰ **initium sapientiae timor Domini,**

intelléctus bonus omnibus facientibus eum [LH₂: ea];* laudatio eius manet in saeculum saeculi.

Dělení veršů. Jde o jeden z tkzv. abecedních žalmů. Dalším písmenem hebrejské abecedy začíná každý poloverš, takže struktura poloveršů je dobře patrná. Liturgické dělení na verše v Římském breviáři toto dělení poloveršů zachovává, ale s masoretským dělením veršů se rozchází tím, že čtvrtému (Memóriam fecit) a šestému (Fidelia omnia) přidělí poloverše tři, zatímco v masoretském dělení má tři poloverše pouze verš poslední. Pi se bezvýhradně přiklání k masoretskému dělení veršů, LH jen zčásti (verše Memóriam fecit a Escam dedit), načež verši Virtutem operum suorum dává tři poloverše a od následujícího verše se vrací k „tradičnímu liturgickému“ dělení.

Masoretské dělení se s ohledem na myšlenkovou soudržnost jednotlivých veršů, vyjádřenou v různých druzích paralelismu membrorum, zdá být nejpřesvědčivější. Pro dělení uplatněné v LH těžko hledat jiný důvod, než že jde o kompromis mezi obnovením zvlášť porušených paralelismů a zachováním dělení v římském oficiu obvyklého.

Dělení strof v Pianu úplně chybí: podle překladatelů žalm zřejmě žádné přesvědčivé vnitřní dělení nevykazuje. *Liturgia horarum* žalm dělí na čtyři strofy v délce od jednoho do čtyř veršů. I když jde o dělení spíše pro praktické účely než o takové, o které by si text sám říkal, alespoň do určité míry vystihuje změny témat nebo způsobu řeči.

v. 1 | Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo → Celebrábo Dóminum toto corde^{Pi}
(בְּכָל-לֵבָבִי הִתְהַלַּחְתִּי אֲדֹנָי 'Eξομολογήσομαι σοι, κύριε, ἐν ὅλῃ καρδίᾳ μου) „Confitebor“, jehož užití ve významu „chválit, oslavovat“ se nikdy nerozšířilo mimo biblické knihy a zůstalo tak jedním z charakteristických prvků latinské „bibličtiny“²², je nahrazeno klasickým latinským ekvivalentem; odstraněny jsou

²²MOHRMANN, C. „Quelques observations“, část 1, s. 125.

přídavky, které jsou v LXX oproti MT navíc (tibi, meo) a neklasická předložková vazba (in corde).

Confitébor tibi, Dómine → **Confitébor Dómino**^{LH} odstraňuje přídavek LXX (viz výše k témuž verši v Pi); ponechání „meo“ se pak může jevit jako nedůslednost, ale odpovídá zásadě LH neměnit znění Gall, pokud to není nutné z důvodu věrného tlumočení MT nebo odstranění hrubých jazykových nedostatků.

v. 2 | Magna ópera Dómini → **Magna sunt ópera Dómini**^{Pi} (הַגְּדֹלִים מְעֹשֵׂי הַיהוָה) μεγάλα τὰ ἔργα κυρίου) LXX a podle ní Gall prostě překládá slova v jejich původním pořadí; překlad Pi zohledňuje, že ve skutečnosti jde o jmennou větu.²³

exquisíta in omnes voluntátes eius → **scrutánda ómnibus qui díligunt ea**^{Pi} / **exquirénda ómnibus qui cúpiunt ea**^{LH} (לְכָל-הַתְּצִיחִים לְרֹשֵׁי הָעַמִּים) ἐξεζηταμένα εἰς πάντα τὰ θελήματα αὐτοῦ) znění LXX i Gall je nesrozumitelné. Oba rozcházející se novodobé překlady hezky demonstrují šíři významového pole originálu.

v. 3 | conféssio → **maiéstas**^{Pi} / **decor**^{LH} (הַדֶּקֶר הַמְּשֻׁבָּח) přesnější překlad, než Gall zdědilo z LXX
in saéculum saéculi → **in aetérnum**^{Pi} (לְעַד עַד עַד) εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος) klasicizující oprava, která ovšem ignoruje, že „saéculum“ v daném významu má v církevní latině pevné místo i mimo rámec biblických textů (narozdíl např. od výše diskutovaného „confitéri“ ve významu „chválit“ nejde jen o součást latinské bibličtiny)

v. 4 | Memóriam fecit mirabílium suórum → **Memoránda fecit mirabília sua**^{Pi} (לְנִפְלְאוֹתָיו עָשָׂה יְזַכֵּר מְנֵיָאן עָשָׂה יְזַכֵּר) μνησίαν ἐποίησατο τῶν θαυμασίων αὐτοῦ) oprava syntaktického hebraismu: vazba „memoriam facere alicuius rei“ je latině cizí

miserátor → **clemens est**^{Pi} (הַיְהוָה הַנְּחֻן וְרַחֵם) ἐλεήμων καὶ οἰκτίρμων ὁ κύριος) oprava reflektuje, že v MT jde o jmennou větu, a že pro každý z Božích přívlastků je použito slovo odvozené od jiného kmene

v. 5 | in saéculum → **in aetérnum**^{Pi} (לְעוֹלָם) εἰς τὸν αἰῶνα) klasicizující oprava slovní zásoby, srov. výše v. 3

v. 5 | testaménti sui → **foéderis sui**^{Pi} (הַבְּרִיתָה) διαθήκης αὐτοῦ) „testaméntum“ je závěť – to je oproti hebrejské předloze značný významový posun, ke kterému došlo již v LXX; oprava tento posun odstraňuje.²⁴

v. 6 | virtútem → **poténtiam**^{Pi} (כֹּחַ) ισχύς) vhodnější překlad (srov. výše Žalm 109,2, byť tam jde o překlad jiného heb. slova)

annuntiábit → **manifestávit**^{Pi} / **annuntiávit**^{LH} (הַגִּיד) ἀνήγγειλεν) oba novodobé překlady opravují slovesný čas (překládané sloveso je v perfektu); liší se mírou konkrétnosti zvoleného latinského ekvivalentu – LH zachovává sloveso z Gall, Pi volí obecnější

Ut det illis hereditátem → **ut daret eis possessiónem**^{Pi} (לְהַחֲלִיחַ לָהֶם נַחֲלָה) τοῦ δοῦναι αὐτοῖς κληρονομίαν ἐθνῶν) tradiční překlad לְהַחֲלִיחַ jako hereditas je úzký a specifický – נַחֲלָה ovšem znamená obecně trvalé (mj. i dědičné) vlastnictví, často ve vztahu k půdě.²⁵ Širší překlad je tu, vzhledem ke kontextu, vhodnější.

v. 7 | véritas, et iudícium → **sunt fidélia et iusta**^{Pi} (יְדִיּוֹת אֱמֻנָה וּמִשְׁפָּט) ἀλήθεια καὶ κρίσις) LXX a po ní Gall tu překládá poměrně necitlivě, oprava šťastněji vybírá z významového pole daných hebrejských slov a nakupení substantiv, typické pro semitské jazyky, ale v latině nepřírozené, překládá adjektivy

Fidélia ómnia mandáta eius → **firma sunt ómnia praecépta eius**^{Pi} (כָּל-פְּקוּדָיו נְאֻמֵּימַי) πιστὰί πᾶσαι αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ) jmenná věta; adjektivum přiměřenější kontextu (o příkazu se neříká, že je věrný);

²³srov. WEINGREEN, J. *Učebnice biblické hebrejštiny*, s. 43.

²⁴srov. GESENIUS, W. *Hebräisches und aramäisches Handwörterbuch*, s. 116.

²⁵srov. JENNI, E. *Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament*, s. 55-59.

oprava „mandáta“ na „praecépta“ se zdá být nahodilá, bez pádného důvodu (jde o synonyma lišící se nuancemi; nezdá se, že by některé bylo hebrejskému originálu přesvědčivě bližší)

v. 8 | confirmáta in saeculum saeculi → stabilíta in saecula, in aeternum^{Pi}
(לְעוֹלָם לְעוֹלָם קְמוּכִים ἐστηριγμέναι εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος) „in saecula, in aeternum“ reflektuje, že originál používá dvě různá slova; „stabilíta“ je přesnější ekvivalent (סמך – opřít, podepřít, upevnit), „confirmáta“ reflektuje už význam posunutý překladem LXX

in veritáte → cum firmitáte^{Pi} (בְּאֵמֶת ἐν ἀληθείᾳ) oprava usiluje o překlad lépe odpovídající kontextu

v. 9 | mandávit → státuit^{Pi} (נָצַח ἐνετείλατο) překlad zvolený citlivěji pro daný kontext („mandare testamentum/foedus“ není hezky latinsky)

testaméntum → foedus^{Pi} (בְּרִיתִית διαθήκη) viz v. 5

terríbile → venerábile est^{Pi} (אִנּוּרָא φοβερόν) překlad interpretující semitský „strach“ či „bázeň“ jako široké významové pole, z nějž se jako specifická, pro daný kontext směrodatná část vybírá „náboženská úcta“. Nepochází tím ale ke „změkčení“ v žalmu předkládaného obrazu Boha?

v. 10 | Intelléctus bonus ómnibus faciéntibus eum → prudénter agunt omnes, qui colunt eum^{Pi}
(לְכָל-עֹשֵׂיהֶם טוֹב שְׂכָל שִׁנְעִים אֲגַתִּי פְּאֵסִי תוֹיִס פּוֹיֹוֹסִין אֹתָהֶן) oprava syntaktického hebraismu (jmenná věta přeložená slovo od slova) větou se slovesem v určitém tvaru

eum → ea^{LH2} (orig. texty výše) oprava respektuje MT, kde je zájmenný sufix 3. os. plurálu. Ve výsledném latinském textu se tak mění předmět, na který zájmeno odkazuje: zatímco ve znění Gall, beze změny převzatém LH, zájmeno odkazuje zřejmě na „timor Dómini“, popř. na „testaméntum“, ve znění LH₂ by se co do čísla i smyslu hodila nejlépe „mandáta“, ovšem celé tři verše vzdálená; krom toho by bylo možné myslet i na neurčité použití bez jednoho konkrétního zastupovaného substantiva – zájmeno by pak povšechně shrnovalo celý obsah žalmu, nakolik mluví o „věcech člověku konatelných“.

laudátio → laus^{Pi} (תְּהִלָּה αἴνεσις) klasicizující oprava slovní zásoby

saeculum saeculi → aeternum^{Pi} (לְעוֹלָם εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος) oprava reflektuje, že v MT je jediné slovo, přitom sleduje tendenci preference „aeternum“ proti „saeculum“ (srov. výše verše 3.5)

Souhrn oprav. Pi: 22 oprav zasahujících 10/10 veršů, 57/109 slov ponecháno. LH: 4 opravy zasahující 4/10 veršů, 100/109 slov ponecháno.

2.6.112 Žalm 112

Psalterium Pianum

¹ Laudáte, **servi Dómini**,* laudáte nomen Dómini.

² Sit nomen Dómini benedíctum* **et nunc** et usque in **aetérnum**.

³ A solis ortu usque ad occásum **eius*** **laudétur** nomen Dómini. —

⁴ Excélsus super omnes gentes Dóminus,* **super** caelos glória eius.

⁵ Quis sicut Dóminus, Deus noster, qui **sedet in alto*** ⁶ **et óculos demíttit in caelum et in terram?** —

⁷ **Súblevat e púlvere** ínopem,* e stércore **érgit** páuperem,

⁸ Ut cóllocet eum cum princípibus,* cum princípibus pópuli sui.

⁹ **Habitáre facit eam, quae stérilis erat**, in domo,* matrem filiórurum laetántem.

Psalterium Gallicanum

¹ Laudáte, púeri, Dóminum:* laudáte nomen Dómini.

² Sit nomen Dómini benedíctum,* ex hoc nunc, et usque in saéculum.

³ A solis ortu usque ad occásum,* laudábile nomen Dómini.

⁴ Excélsus super omnes gentes Dóminus,* et super caelos glória eius.

⁵ Quis sicut Dóminus, Deus noster, qui in altis hábitat,* ⁶ et humília réspicit in caelo et in terra?

⁷ Súscitans a terra ínopem,* et de stércore érgens páuperem:

⁸ Ut cóllocet eum cum princípibus,* cum princípibus pópuli sui.

⁹ Qui habitáre facit stérilem in domo,* matrem filiórurum laetántem.

Liturgia horarum

¹ Laudáte, púeri **Dómini**,* laudáte nomen Dómini.

² Sit nomen Dómini benedíctum* ex hoc nunc et usque in saéculum. —

³ A solis ortu usque ad occásum* laudábile nomen Dómini.

⁴ Excélsus super omnes gentes Dóminus,* **super** caelos glória eius.

⁵ Quis sicut Dóminus Deus noster, qui in altis hábitat,* ⁶ et humília réspicit in caelo et in terra [LH₂: **et se inclínat, ut respíciat in caelum et in terram**]?

⁷ Súscitans **de** terra ínopem,* **de** stércore érgens páuperem,

⁸ ut cóllocet eum cum princípibus,* cum princípibus pópuli sui.

⁹ Qui habitáre facit stérilem in domo,* matrem filiórurum laetántem.

Dělení veršů nepředstavuje žádný problém, všechny tři srovnávané verze se v něm shodují.

Dělení strof. V Pianu je žalm strukturován podle verbálního předmětu chvály: v. 1-3: Hospodinovo jméno; 4-6: Hospodin (společným tématem je jeho vyvýšenost); 7-9: jeho spásné činy ve prospěch ubohých.²⁶

Liturgia horarum se liší ve stanovení konce první strofy. Druhá sloka, jak je tu vymezena (v. 3-6), má jako společné téma Boží vznešenost v prostorových souřadnicích vertikálních (nad nebesa) i horizontálních (od východu na západ).

v. 1 | púeri, Dóminum → **servi Dómini**^{Pi} / **púeri Dómini**^{LH} (יְהוָה עֲבָדָיו πᾶῖδες, κύριον) oprava „púeri“ na „servi“ v Pi vybírá vhodnější ekvivalent: hebrejské עֲבָדָי je otrok; řecké παῖς i latinské puer značí v první řadě chlapce, dítě, až druhotně také sluhu nebo otroka. Oba překlady opravují akuzativ „Dóminum“ na genitiv, jak to odpovídá MT, kde עֲבָדָי je ve stavu vázaném.

v. 2 | ex hoc nunc, et usque in saéculum → **et nunc et usque in aetérnum**^{Pi} (וְעַד-עוֹלָם וְעַד מִעַתָּה אֲפֹדֵי וְעַד הַיּוֹם וְעַד הָעוֹלָם) oprava krkolomné doslovně z řečtiny přeložené konstrukce; saéculum/aetérnum je pro Pi charakteristická oprava slovní zásoby (viz výše)

v. 3 | ad occásum → **ad occásum eius**^{Pi} (עַד-מְבוֹאוֹ מֵעַרְבֹן דְּסוּמָוֶן) doplněné zájmeno reflektuje zájmený sufix v MT

²⁶srov. *Liber Psalmorum* (1945), s. 238.

laudabile → **laudétur**^{Pi} (מְהִלָּלִים אֵינֵיטֶע; cod. Amiatinus: αἰνετον) doslovně přeloženou jmennou větu překládá (pro latinu přirozeněji) větou se slovesem v určitém tvaru.

v. 4 | **et super** → **super**^{Pi,LH} (עַל הַשָּׁמַיִם ἐπὶ τοὺς οὐρανούς) odstraňuje se spojka, která v MT nemá oporu

v. 5 | **in altis hábitat** → **sedet in alto**^{Pi} (הַמְּגִבֵּיהַ לְשָׁבֶתָהּ ὁ ἐν ὑψηλοῖς κατοικῶν) jiný výběr z významového pole slovesa **שב** – tím se ovšem v překladu ztrácí souvislost s v. 9, kde MT stejným slovesem popisuje Hospodinův spásný zásah do života neplodné, a kde i Pi ponechává překlad „habitáre“

v. 6 | **et humília réspicit in caelo et in terra** → **et óculos demíttit in caelum et in terram**^{Pi} / **et se inclínat, ut respíciat in caelum et in terram**^{LH2} (וְהִמְשִׁיכָהּ לְרֵאוֹת בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ) και τὰ ταπεινὰ ἐφορῶν ἐν τῷ οὐρανῷ και ἐν τῇ γῆ) oprava podle MT; rozdíl mezi oběma opravami v novodobých verzích podle všeho nemá základ textově-kritický, ale jde o dva způsoby přetlumočení téhož hebrejského textu. (Pi v poznámkách žádnou změnu oproti MT neuvádí, v LH₂ ji nepředpokládáme.)

v. 7 | **Súscitans a terra** → **Súblevat e púlvere**^{Pi} / **Súscitans de terra**^{LH} (מְעִפָּרָה מִן הָאֲדָמָה ὁ ἐγείρων ἀπο γῆς) „suscitáre“ znamená zvednout, ale také vzbudit; „subleváre“ je druhého významu prosté; hebrejské participium je navíc v Pi vhodněji přeloženo slovesem v určitém tvaru; jinou předložku volí Pi snad pro lepší vyjádření směru pohybu („ven zevnitř“ prachu/hnojiště), LH volí konkordantní překlad a ze dvou různých předložek v Gall vybírá tu vhodnější; Pi s ohledem na kontext jinak vybírá z významového pole hebr. **עָפָר**: proti významově relativně neutrální „zemi“ se „prach“ dobře hodí do páru s „hnojištěm“ druhé části verše jako špinavé, nedůstojné místo k sezení

et de stércore érigens → **e stércore érigit**^{Pi} / **de stércore erigens**^{LH} (מֵאֲשָׁפֶת יְרִים και ἀπὸ κοπρίας ἀνυψῶν) oba novodobé překlady vypouštějí spojku et, která v MT nemá oporu; Pi i zde nahrazuje participium slovesem v určitém tvaru, což je o to příhodnější, že sloveso v určitém tvaru je i v překládaném hebrejském textu. K předložkám viz výše diskusi předchozí opravy v témže verši.

v. 9 | **Qui habitáre facit stérilem in domo** → **Habitáre facit eam, quae stérilis erat, in domo**^{Pi} (מֹשִׁיבֵי הַבַּיִת עֲקָרָת הַבַּיִת ὁ κατοικίζων στειρᾶν ἐν οἴκῳ) překládaný text je opisem jaksi vysvětlován, čímž se vylučuje (v originálu i v ostatních překladech možné) paradoxní čtení, že dotyčná je zároveň neplodná a raduje se z potomstva. Důvod pro takovýto způsob překladu není zřejmý, výsledek je navíc po rytmičké stránce ve srovnání s Gall opravdu neelegantní.

Souhrn oprav. Pi: 12 oprav zasahujících 9/9 veršů, 53/80 slov ponecháno. LH: 4 opravy zasahující 3/9 veršů, 76/80 slov ponecháno.

2.7 Generální souhrn oprav

Tři žalmy, na kterých bylo srovnání provedeno, mají ve znění Gallicana celkem 273 slov. Z toho je v Pianu zachováno 167 (61 %), *Liturgia horarum* zachovává 244 (89 %).²⁷

Zatímco Pianum usiluje o to, aby výsledek dodržel určitý předem daný jazykový standard, a přiměřeně tomu dělá i řadu oprav, které můžeme klasifikovat jako v širším slova smyslu stylistické, *Liturgia horarum* je revize silně konzervativní, což je dobře patrné již jen z množství materiálu ponechaného beze změny. Opravy jsou, v souladu s deklarovanými zásadami, prováděny jen tam, kde se Gallicanum významově zásadněji odchyluje od originálního textu. Beze změn jsou ponechány často i dosti hrubé syntaktické hebraismy (např. Žalm 110,10) nebo ne zcela vhodné překlady některých slov.

²⁷ Pro Pianum srov. závěry rozsáhlejšího srovnání, které provedl B. Steiert. Shrnuje BEA, A. „I primi dieci anni“, s. 176

Kapitola 3

Lex orandi – lex credendi

Když obracíme pozornost k tomu, zda a jak studované revize žaltáře změnilly, co se církev modlí, nejzajímavější pro nás budou opravy zásadním způsobem měnící smysl textu. Takových ve sledovaném vzorku mnoho není.

Kromě toho musíme věnovat pozornost také předpokladům, na kterých obě novodobé verze latinského žaltáře stojí. Ty jsou totiž vesměs teologické povýtce.

3.1 Změny smyslu

V zájmu stručnosti tu nebudou znovu v celku reprodukovány komentované verše v jednotlivých verzích. Čtenáře prosíme, aby podle potřeby listoval do oddílu 2.6.

109,3 Ve všech třech verzích verš mluví o božském zrození krále (Mesiáše), překlady se však značně liší v interpretaci popisu okolností. Podle Gall je „s tebou v den tvé síly/moci“ tajemně neurčitý „počátek“, za kterým křesťanský čtenář bude tušit samotného Boha,¹ „v lesku/nádheře velesvatyně“ („sanctorum“ čteme jako gen. pl. n.), popř. „svatých“² (gen. pl. m.), „z lůna před jitřenkou zrodil jsem tě“ (Hospodin jako matka).

V obou novodobých překladech místo „principium“ čteme „principátus“: „s tebou je vláda/panování“. Dál se překlady rozcházejí. Pi: „... v den tvého zrození v lesku svatosti: zplodil jsem tě před jitřenkou, jako rosou.“ LH: „... v den tvé síly ve svatém lesku: zplodil jsem tě z lůna jitra, jako rosou.“ LH₂ se ovšem částečně vrací k tradičnímu, jednoznačně „mateřskému“ čtení.

Svůj substrát ztrácí mj. Augustinův výklad, který v „tecum principium“ vidí prorocství o ustavičné jednotě Syna s Otcem a v „in splendore *sanctorum*“ odkaz na svaté ve slávě.³

Znění Pi je, díky časovému údaji „die ortus tui“, celé výpovědi o králově tajemném božském původu (zrození „ještě před jitřenkou, na způsob ranní rosy“ je nikým nepozorované). LH se dá číst jako dvě výpovědi vztahující se k různým událostem – první ke „dni síly“ (intronizace), druhá k okamžiku zrození – přičemž druhá jakoby zdůvodňuje první. Čistě ze struktury souvětí by čtenář mohl

¹srov. AUGUSTINUS. *Enarrationes in psalmos*, s. 1457.

²srov. AUGUSTINUS. *Enarrationes in psalmos*, s. 1458.

³srov. AUGUSTINUS. *Enarrationes in psalmos*, s. 1457-1458; opravdu „in splendore“, protože Augustin nekomentuje Gallicanum, ale starší latinský překlad, Gallicanu zde podobný, ale místy se v detailech lišící.

být na pochybách, ke které se vztahuje „in splendóribus sanctis“, ale přinejmenším v liturgickém dělení tato část náleží jednoznačně první části verše.

Samotné „in splendóre sanctitátis / in splendóribus sanctis“ nepovažujeme za zásadní významový posun. Pouze je vyloučeno možné čtení Gall, že se tu jedná o svatě nebo o velesvatyni.

Patrně nejzávažnější změnou (nejen v rámci verše, ale i v celku srovnávaných žalmů) je odklon od čtení „ex útero ante lucíferum génui te“ a jeho návrat v LH₂. Žalm 109 je v nedělních nešporách interpretován jednoznačně christologicky (srov. v cyklu žaltáře uvedený nadpis žalmu: „Messias rex et sacerdos“) a septuagintní čtení s touto interpretací skvěle konvenuje.⁴

109,6 Změna z „implébit ruínas“ na „acervábit cadáverá“ je změnou směrem k morbidnější imaginaci, ale na charakteru obrazu rozsáhlé zkázy nic nemění. Obrat „in terra multórum“ je temný, četli bychom ho nejspíše snad jako poukaz na to, že Hospodinův hněv a z něj pramenící pustošení se nezastaví ani před velkým a mocným národem; oprava na „late per terram“ ho dělá teprve srozumitelným.

110,2 Případem temného místa je i „exquisíta in omnes voluntátes eius“, doslova „vyhledaná/prozkoumaná/vytoužená do všech jeho (t.j. Hospodinových) tužeb/záměrů“. Oba novější překlady správně uspořádávají vztahy mezi větnými členy. Navzájem se liší v tom, zda „Magna ópera Dómini“ kladou jako přítomný předmět zkoumání (Pi: „scrutánda ómnibus qui díligunt ea“) nebo jako předmět touhy (LH: „exquirénda ómnibus qui cúpiunt ea“) – zatímco touha se k věci vztahuje jako k (nějakým způsobem) nepřítomné, zkoumání musí mít svůj předmět (nějakým způsobem) přítomný.

110,9 Pouze Pi mění „mandávit ... testaméntum“ na „státuit ... foedus“. Použitá slovesa jsou víceméně synonymní, obě označují jednostranné založení nějaké právní skutečnosti. Rozdíl je v charakteru oné skutečnosti, označené jednou jako „testaméntum“ – závěť, podruhé jako „foedus“ – smlouva. Tady by ale nebylo správné klást příliš velký důraz na (zásadní) rozdíl běžných významů použitých latinských slov. Jde tu především o změnu terminologie. Překládá se jeden z ústředních termínů SZ. Bez ohledu na to, jaké slovo se použije pro jeho překlad, ho v biblii kontext naplňuje jedinečným významem.

Změna „terríbile“ na „venerábile“ bezpochyby mění vyjádřený náboženský postoj nebo náboženskou zkušenost. Hrůza a strach je cosi primitivního, archaického, ale také silného a bezprostředního; postoj vůči „Božímu jménu“ vyjádřený slovy „sanctum et venerábile est nomen eius“, tedy postoj úcty a uctívání, je dnešnímu člověku mnohem bližší.

112,6 „Humília“ v „et humília réspicit in caelo et in terra“ Augustin neváhá číst jako „pokorné“ a v rámci výkladu verše se pustit do rozboru pokory pozemšťanů a nebešťanů.⁵ Oba novodobé překlady se sice liší volbou slov, ale žádný z nich nemluví o „pokorných“ (resp. nelze ho tak vykládat), nýbrž vyjadřují Hospodinovu

⁴srov. AUGUSTINUS. *Enarrationes in psalmos*, s. 1458-1459.

⁵AUGUSTINUS. *Enarrationes in psalmos*, s. 1472-1474.

vyvýšenost nade všechno stvoření tím, že musí hledět dolů/sklonit se, když chce pohlédnout na zemi, ale dokonce i na nebe.

3.2 Předpoklady

Srozumitelnost. Touha po liturgickém překladu žalmů, který by byl modlícím se *srozumitelný*, byla primárním motivem vzniku Piana. Tomu také byl podřízen zvolený jazykový rejstřík, který podle překladatelů měl co nejvíce vyjít vstříc profilu předpokládaného uživatele, tedy běžného kněze, který se (v té době) s latinou seznamoval především na střední škole, kde celá výuka směřovala k četbě pohan- ských římských klasiků.⁶

V době, kdy zdaleka nebylo samozřejmé, že všichni, kdo byli vázáni povinností modlit se officium (zásadně latinsky), latinu ovládali, morální teologie zdůrazňo- vala, že porozumění textu modlitby, jakkoli je žádoucí, není nezbytné – stačí sám úmysl s církví se modlit.⁷ Ovšem to je právě jen *ještě tolerovatelná* defektní podoba modlitby, ne něco, co by se mohlo stát normou, nebo dokonce ideálem. Křesťan- ská modlitba, a zvláště ta liturgická, resp. společná vůbec, má být srozumitelná. Můžeme tu analogicky aplikovat, co o modlitbě ve shromáždění říká sv. Pavel (1K 14,1-25).

Tentýž požadavek srozumitelnosti konečně po Druhém vatikánském koncilu vedl k překladu liturgie do národních jazyků (SC, čl. 36.101).

Autorita originálního textu. Jak již bylo řečeno (1.2.3), Pianum bylo praktickou aplikací encykliky „*Divino afflante Spiritu*“ v liturgické praxi. V jeho základech leží encyklikou vyhlášená zásada, že „je třeba vykládat původní text, sepsaný sa- motným svatopiscem – ten má větší autoritu a větší váhu než kterýkoli překlad, byť sebelepší, ať starý nebo nový“⁸, a principiální důvěra ve schopnost textové kritiky tomuto originálnímu textu se významně přiblížit, stejně jako ve schopnost dalších exegetických disciplín rekonstruovanému textu správně porozumět. (Viz 1.2.4.)

Princip tradice. Nicméně projekt Piana se ukázal jako příliš radikální a zkracho- val. Církev je silně vázaná na Písmo. Už Jeroným narážel na to, že zasáhnout do textů důležitých pro liturgii a zbožnost věřících nelze vždy tak, jak by si to sprá- vný překlad žádal, protože lidé jsou zažitému překladu uvyklí a výrazně odlišný nepřijmou. (Srov. 1.1.1.) I Pianum, ač mělo vlivné tvůrce a velké množství podpo- rovatelů, vydrželo v liturgickém provozu jen 26 let (po celou tu dobu jako verze po stránce liturgicko-právní jen volitelná), načež bylo nahrazeno překladem, který je konzervativní revizí Gallicana.

Autorita originálního textu tím nebyla zpochybněna, ale imperativ věrnosti tra- dici (liturgické citace, komentáře Otců vycházející z dané podoby latinského textu, zachování charakteru „křesťanské latiny“) vyvažuje imperativ srozumitelnosti a snad nad ním i získává do jisté míry převahu. Gallicanum je opraveno, kde se rozchází s hebrejskou předlohou, ale jsou ponechány často i málo srozumitelné

⁶srov. BEA, A. „*I primi dieci anni*“, s. 175.

⁷SPORER, P. *Theologia moralis ad instructionem ordinandorum, et curandorum*, s. 71.

⁸PIUS XII. „*Divino afflante Spiritu*“, s. 307.

formulace, pokud se mohou legitimovat jako (jakkoli neobratně doslovný) překlad hebrejského originálu. Navíc jsou některé provedené opravy – opět z ohledu na tradici – později opuštěny ve prospěch tradičních čtení (1.3.2, 1.3.5).

Laici jako spolunositelé liturgie hodin. Oficium je v novověku především stavovskou povinností kněžstva, jak lze ilustrovat např. i na opakovaně citovaném motu proprio „In cotidianis precibus“, které kromě „sacerdotes“ žádné jiné uživatele breviáře výslovně nezmiňuje. Zásadní posun v „teologii officia“ přináší Druhý vatikánský koncil, který breviář dává (se vsí vážností podílu na poslání církve) do rukou i laikům (SC, čl. 100). V koncepci reformovaného breviáře je zohledněno, že se ho v překladu do národního jazyka budou modlit i teologicky nevzdělaní laici. Právě toto mělo být důvodem vynechání „kletebných“ veršů a žalmů (viz 1.3.4).

Otázkou, kterou zde nemůžeme vyřešit, je, zda tím křesťanské modlitbě žalmů nebyla prokázána medvědí služba. Právě ty texty, které se křesťan jakožto křesťan těžko může modlit doslovně, totiž, když jsou i nadále užívány v liturgii, činí zjevným, že takto primitivně⁹ se církev žalmy nemodlila a nemodlí. Křesťanská modlitba žalmů je vždy jejich tu více, tu méně radikální reinterpretací.¹⁰

Za pozornost stojí také článek, ve kterém Norbert Lohfink argumentuje, že „kletebné žalmy“ už ani v hebrejském žaltáři nebyly míněny doslovně: žaltář ve své dnešní podobě je podle něj kompozice určená ke kontinuální četbě – jak je dodnes obvyklá mezi židy a jak byla do breviářové reformy Pia X. základním principem rozložení žalmů v římském officiu – a jednotlivé žalmy je třeba číst v kontextu žalmů okolních, čímž se otevírají nové perspektivy jejich chápání.¹¹

Ocenění žalmů jako poesie. Studium literárních druhů a forem, které se odráží i v encyklice „Divino afflante Spiritu“¹², vede k novému ocenění žalmů jako poetických textů. Překladatelé Piana usilují o co nejlepší vystižení určujících prvků hebrejské poesie, což se přímo v breviářích projeví především občasnými úpravami dělení veršů v zájmu obnovení porušených paralelismů a vyznačením předělů strof v žalmech, které přesvědčivě vykazují strofickou strukturu. *Liturgia horarum* jde dál a – i s ohledem na literární charakter žalmů – uvolňuje dosavadní pevná pravidla jejich přednesu (i) při chórovém nebo společném slavení officia:

U různých žalmů se může určit různý způsob jejich přednesu podle toho, jak to vyžaduje literární druh nebo délka jednotlivých žalmů, jakým se říkají jazykem, zda latinským či národním, a zvláště také podle toho, zda se modlí jednotlivec či několik lidí nebo celé shromáždění lidu; aby ti, kdo se je modlí, tím snadněji pochopili duchovní náladu a půvab žalmů. ... Žalmy se zpívají nebo recitují podle různých způsobů osvědčených tradicí či zkušeností buď bez přerušování (neboli „souvisle“), nebo střídavě po verších nebo strofách dvěma chóry či skupinami shromáždění, nebo responsoriálním způsobem.¹³

⁹Přesně takovouto primitivní četbou proti „kletebným“ žalmům argumentuje např. O'LOUGHLIN, T. „Latina Veritas!“, s. 346

¹⁰srov. VPDMC, čl. 105.108-109.

¹¹LOHFINK, N. „Psalmengebet und Psalterredaktion“, s. 13.

¹²srov. PIUS XII. „Divino afflante Spiritu“, s. 316.

¹³VPDMC, čl. 121-122; zvyraznění v textu J.P.

Zpěv jako integrální součást liturgie hodin. Je to paradoxní: liturgická reforma na jedné straně udělala římské officium na dlouho nezpívatelným (notovaný hymnár vyšel až 12 let po breviáři¹⁴, ve stejné době byl vydán i rozpis antifon, které se mají používat při latinsky zpívaném officiu místo těch uvedených v breviáři¹⁵; kompletní antifonář oficiálně nebyl vydán dodnes). Na druhé straně jde od tridentské reformy o první verzi římského officia, která se zpěvu výslovně věnuje přímo ve „všeobecných rubrikách“ breviáře. Zpěv je zmiňován na mnoha místech a mimo letmé zmínky se mu častěji věnuje zvláštní pozornost, mj. i speciálně ve vztahu k žalmům:

Všechny žalmy opravdu mají jakýsi hudební ráz, jímž se určuje vhodný způsob, jak je přednášet. Proto, i když se žalm recituje beze zpěvu, ba jednotlivec se ho modlí i mlčky, je nutné dbát jeho hudebního rázu: žalm sice poskytuje naší mysli text, ale ještě více působí na srdce zpívajících i poslouchajících anebo i hrajících na „harfu a citeru“.¹⁶

Vrcholného ocenění se mu pak dostává v čl. 270:

Zpěv při slavení officia nelze považovat za nějakou příkrasu, která by přistupovala k modlitbě jakoby zvenčí, ale spíše vyvěrá z hlubin duše, která se modlí a chválí Boha. Tak zpěv plně a dokonale odhaluje společenský charakter křesťanské bohoslužby.¹⁷

Nenápadný projev tohoto nového ocenění zpívaného officia najdeme na úrovni sazby žalmů v breviáři, která delší verše rozděljuje flexou. Do té doby šlo o opatření specifické pro liturgické *zpěvníky* (viz 2.2).

Mimo zorný úhel této práce, která se na latinský liturgický žaltář dívá především optikou starozákonní biblistiky, nutně zůstávají další související skutečnosti, které by v kontextu tázání po vzájemném působení reforem liturgického žaltáře a liturgií vyjádřeného/utvářeného pokladu víry měly být reflektovány: nadpisy a patristické citáty, kterými *Liturgia horarum* opatřuje jednotlivé žalmy a kantika v cyklu žaltáře, čímž jaksí závazně kodifikuje jejich „křesťanskou liturgickou četbu“; přechod od kontinuální psalmodie k tematickému přiřazení žalmů jednotlivým hodinkám; rozšíření repertoáru starozákonních kantik a zařazení kantik novozákonních.

¹⁴*Liber hymnarius*.

¹⁵„Ordo cantus officii“.

¹⁶VPDMC, čl. 103.

¹⁷VPDMC, s. 270.

Závěr

V úvodu jsme se ptali, „(1) zda a jak žaltářové reformy 20. století – významně zasahující do toho, jak se církev modlí – ovlivnily, v co věří, a naopak: (2) jak se víra církve promítla do liturgických překladů žaltáře.“

Snadno můžeme odpovědět na druhou otázku. Oba nové liturgické překlady žalmů jsou jednoznačně plody dobového vývoje na poli nauky o zjevení a liturgické teologie.

Psalterium Pianum (1945) reprezentativním způsobem aplikuje zásady průlomové encykliky „*Divino afflante Spiritu*“, kterou se katolická církev po desetiletích nedůvěry otevřela moderní exegezi.

Verze žaltáře, kterou obsahuje *Liturgia horarum* (1971, 1985), je určitou reakcí a korektivem k projektu Piana, který se ukázal být ve svých ambicích příliš radikální. Zároveň se do ní (na rovině spíše prakticky-liturgické než biblistické) promítá docenění poetické literární formy žalmů, ale také nová eklesiologie a jí odpovídající teologie liturgie, kde je nově doceněna křestní důstojnost a z ní vyplývající poslání laiků.

Odpověď na první otázku bude záviset především na hodnocení významových posunů a zásadnějších změn, které nové překlady přinesly. V prozkoumaném vzorku jsme takových změn našli skrovně, a ani o nich většinou nelze říci, že by zásadně měnily, co se církev modlí a jakou víru tím vyjadřuje. Nejpozoruhodnější je vývoj verše 109,3, který byl nejprve opraven podle MT, ale v nejnovější oficiální verzi žaltáře *Liturgiae horarum* se částečně vrací k tradičnímu čtení, které není kvalitním překladem hebrejského originálu, ale vhodněji se nabízí pro interpretaci v duchu křesťanské trojiční teologie.

Je zřejmé, že provedené práce jako podklad pro odpověď na naši otázku nestačí. Pro to by bylo nezbytné nejen zpracovat žaltář celý, nebo alespoň podstatně větší výběr z něj, ale také analyzovat různé způsoby, jak je provázán s pokladem víry. V 3.1 jsme viděli, že některé změny, které z našeho dnešního pohledu, zaměřeného v první řadě na literární smysl žalmů, nepředstavují žádný problém, znemožňují některé způsoby „zbožného výkladu“, který je podle měřítek moderní exegeze scestný, ale ve starověku byl zcela regulérním přístupem k Písmu a v dějinách církve mohl mít značný vliv. Nutnou součástí dobývání oné odpovědi, kterou nyní nemůžeme dát, by tudíž bylo sledování jednotlivých žalmů (v latinském znění) v jejich dějinách působení. Vhodným prvním přiblížením by mohla být detailní analýza motivů, které vedly ke dvěma vlnám vracení vybraných tradičních čtení do neovulgátního žaltáře (viz 1.3.2 a 1.3.5).

Naše práce byla věnována latinským překladům žaltáře, ovšem doba, které je věnována její historická část, je také dobou, kdy byly všechny národní jazyky povýšeny na (přinejmenším možné) jazyky liturgické. To otevírá bezmála nekonečný horizont dalších otázek: jak moc se vzájemně liší žaltáře jednotlivých národních

breviářů? Jak „teologicky relevantní“ jsou tyto rozdíly?

Liturgie slavená dnes převážně v národních jazycích pak klade otázky nad další osud latinského žaltáře. Koncilní pokyn k revizi jeho překladu vycházel ještě z reality církve modlící se jednotně, latinsky. Pro tu měl latinský žaltář vysokou relevanci a vyvolával bouřlivé diskuse. To dnes již dávno není pravda. Dá se předpokládat, že případný nový překlad žalmů, třeba i mnohem radikálnější než *Pianum*, by dnes prošel bez významnějšího odporu. Současně však je zcela nepravděpodobné, že by k něčemu takovému došlo, protože latinské liturgické texty stojí stranou zájmu. Spíše se zdá, že jsou připraveny všechny podmínky pro to, aby neovulgátní žaltář, r. 1985 zřejmě dosáhnuvší své definitivní podoby, beze změn přečkal stovky let, podobně, jako kdysi Jeronýmovy překlady. Bude nicméně zajímavé pozorovat, zda si např. vývoj na poli textové kritiky přeci jen nevyžádá nové zásahy do Neovulgáty a třeba i do jejího žaltáře.

Máme-li závěrem zhodnotit odborný přínos předkládané práce, je třeba konstatovat, že jejím hlavním přínosem je obohacení samotného autora, který díky ní mohl získat lepší vhled do otázek, na které v rámci svého odborného zájmu o liturgii hodin opakovaně narážel, a udělat si na novodobý vývoj textu latinského liturgického žaltáře do jisté míry kvalifikovaný názor. Ve větším měřítku však naše práce žádný větší přínos vykázat nemůže. Pokud jde o *Psalterium Pianum*, ve čtyřicátých a padesátých letech proběhla (a téma zřejmě z větší části vyčerpala) obsáhlá odborná diskuse. Na tu však spíše jen poukážeme, protože knihovny, které nám byly dostupné (především fakultní knihovna TF JU, knihovny KTF UK a ETF UK v Praze), stejně jako článkové databáze, obsahují jen zlomek publikací, které se tématu věnovaly. Žaltář Neovulgáty a pokoncilních liturgických knih naopak leží zcela stranou odborného zájmu a ani naše práce není reprezentativním pohledem na něj. Pokud tedy lze vůbec mluvit o nějakém skutečném přínosu, pak by jím snad nejspíš mohlo být připomenutí jednoho aspektu liturgické reformy, který v současnosti leží spíše mimo odborné diskuse a upozornění na některé nezodpovězené otázky.

Seznam zkratek

Gall	Psalterium Gallicanum
LH	Liturgia horarum, editio typica (1971)
LH₂	Liturgia horarum, editio typica altera (1985)
LXX	Septuaginta
MT	masoretský text
Pi	Psalterium Pianum
SC	Sacrosanctum concilium
VPDMC	Všeobecné pokyny k Denní modlitbě církve

Seznam literatury

Liturgické knihy

- Breviarium Ambrosianum* [online]. Mediolani, 1857 [cit. 2017-11-25]. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=TmzKXgvPK8C>.
- Breviarium Romano-Seraphicum: Ad usum Fratrum Minorum Cappucinatorum*. Romae: Apud Postulationem Generalem, 1962.
- Breviarium Romanum* [online]. Soc. typogr. Office Eccl., 1604 [cit. 2018-02-18]. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=8vxZjRtm5BwC>.
- Breviarium Romanum: Cum Psalterio proprio, et Officiis Sanctorum. Ad usum cleri Basilicae Vaticanae* [online]. Urbini, 1740 [cit. 2017-11-25]. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=vMCHAAAAQAAJ>.
- Breviarium Romanum: Ex decreto SS. Concilii Tridentini restitutum, Summorum Pontificorum cura recognitum, editio nova typica*. Citta del Vaticano: Typis Polyglottis Vaticanis, 1949.
- Breviarium Romanum: Cum textu psalmodum e Vulgata Bibliorum editione*. Editio prima iuxta typicam. Romae-Turonibus-Parisiis: Mame, 1961.
- Breviarium Romanum: Ex decreto SS. Concilii Tridentini restitutum, Summorum Pontificorum cura recognitum, cum textu psalmodum e Vulgata Bibliorum editione*. Bonn: Nova & Vetera, 2008. ISBN 978-3-936741-77-3.
- Denní modlitba církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. ISBN 80-7192-771-6.
- Liber hymnarius: cum invitatoriis et aliquibus responsoriis*. Solesmes: Abbaye Saint-Pierre de Solesmes, 1983. ISBN 2-85274-076-1.
- Liber Psalmorum*. Citta del Vaticano: Typis polyglottis Vaticanis, 1969.
- Liber Psalmorum cum Canticis Breviarii Romani: Nova e textibus primigeniis interpretatio latina cum notis criticis et exegeticis cura professorum Pontificii instituti biblici edita*. Editio altera. Romae: E Pontificio Instituto Biblico, 1945.
- Liturgia horarum*. Editio typica. Citta del Vaticano: Typis Polyglottis Vaticanis, 1971.
- Liturgia horarum*. Editio typica altera. Citta del Vaticano: Typis Polyglottis Vaticanis, 1985.
- Missale Romanum: ex decreto SS. Concilii Tridentini restitutum Summorum Pontificum cura recognitum*. Editio iuxta typicam. Mediolani: Daverio, 1962.
- Ordo cantus officii. Notitiae: Commentarii ad nuntia de re liturgica edenda cura Consilii ad exsequendam Constitutionem de sacra Liturgia*. 1983, č. 204-205, s. 363–528.

Ordo Hebdomadae Sanctae Instauratus. Editio typica. Citta del Vaticano: Typis Polyglottis Vaticanis, 1956.

Rituale Romanum: Pauli V Pontificis Maximi jussu editum aliorumque Pontificum cura recognitum atque ad normam Codicis Juris Canonici accommodatum, Ssmi. D. N. Pii Papae XII auctoritate ordinatum et auctum. Editio juxta typicam. Romae-Tornaci-Parisiis: Desclée & Cie, 1952.

SODI, M.; TRIACCA, A. M. (ed.). *Breviarium romanum: editio princeps (1568)*. 2. vyd. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2012. ISBN 978-88-209-2868-1.

Církevní dokumenty

Acta et documenta concilio oecumenico Vaticano II apparando: Analyticus conspectus consiliorum et votorum quae ab episcopis et praelatis data sunt. Sv. 2část 2. typis Polyglottis Vaticanis. series I, antepreparatoria.

Acta synodalia Sacrosancti concilii oecumenici Vaticani II: periodus prima, congregationes generales I-IX. typis Polyglottis Vaticanis, 1970.

BENEDIKT XVI. Summorum pontificum: De usu extraordinario antiquae formae Ritus Romani. *Acta Apostolicae Sedis*. 2007, roč. 99, s. 777–781.

COMMISSIO PONTIFICIA DE RE BIBLICA. Responsum De usu novi Psalterii latini extra Horas canonicas. *Acta Apostolicae Sedis*. 1947, roč. 39, s. 508.

Diarium Romanae Curiae. *Acta Apostolicae Sedis*. 1966, roč. 58, s. 110–112.

Dokumenty tridentského koncilu: latinský text a překlad do češtiny. Přel. HRDINA, I. A. Praha: Krystal OP, 2015. ISBN 978-80-87183-75-5.

JAN PAVEL II. Scripturarum thesaurus. *Acta Apostolicae Sedis*. 1979, roč. 71, s. 557–559.

PAVEL VI. Ad E.mos Patres Cardinales et ad Romanae Curiae Praelatos, ... Nativitatis Domini nostri Iesu Christi festo recurrente. *Acta Apostolicae Sedis*. 1967, roč. 59, s. 48–59.

PAVEL VI. Laudis canticum: Apoštolská konstituce vyhlašující novou úpravu Denní modlitby církve podle ustanovení Druhého vatikánského sněmu. In: *Denní modlitba církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1970, sv. I. Doba adventní a vánoční, s. 7–14. ISBN 80-7192-771-6.

PIUS XII. Divino afflante Spiritu. *Acta Apostolicae Sedis*. 1943, roč. 35, s. 297–325.

PIUS XII. In cotidianis precibus: Motu proprio de novae psalmodiae conversionis latinae usu in persolvendo divino officio. *Acta Apostolicae Sedis*. 1945, roč. 37, s. 65–67.

Sacrosanctum concilium: Konstituce o posvátné liturgii. In: *Dokumenty II. vatikánského koncilu*. 2. vyd. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-438-5.

Summarius decretorum quibus deliberationes coetuum episcoporum confirmantur. *Notitiae: Commentarii ad nuntia de re liturgica edenda cura Consilii ad exsequendam Constitutionem de sacra Liturgia*. 1966, č. 17, s. 124–131.

Summarium decretorum quibus deliberationes coetuum episcoporum confirmantur. *Notitiae: Commentarii ad nuntia de re liturgica edenda cura Consilii ad exsequendam Constitutionem de sacra Liturgia*. 1970, č. 58, s. 371–375.

Všeobecné pokyny k Denní modlitbě církve. In: *Denní modlitba církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, sv. I. Doba adventní a vánoční, s. 15–87. ISBN 80-7192-771-6.

(Neliturgické) edice a překlady žalmů

AUER, F. *Die neuen Psalmen und die Cantica des Breviers: nach der neuesten lateinischen Ausgabe des Päpstlichen Bibelinstitutes in Rom, mit vermehrten Anmerkungen*. Wien: Herold, 1950.

BÁRTA, J. B. *Žaltář římského breviáře: Nový, latinsko-český text s liturgickým výkladem*. Praha: Vyšehrad, 1947.

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona. Ekumenický překlad. Ústřední církevní nakladatelství, 1988.

ELLIGER, K.; RUDOLPH, W. (ed.). *Biblia Hebraica Stuttgartensia*. Editio quinta emendata. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1997. ISBN 978-3-438-05219-3.

GUARDINI, R. *Deutscher Psalter: nach der lateinischen Ausgabe Pius' XII. übersetzt*. München: Kösel, 1950.

HEJČL, J. *Žaltář, čili, Kniha žalmů: podle Bible české k denním modlitbám upravil a vydal Jan Hejčl*. Praha: Dědictví sv. Jana Nepomuckého, 1922.

KITTEL, R.; KAHLE, P. E. (ed.). *Biblia Hebraica*. Tertia denuo elaborata. Stuttgartiae: Priv. Württ. Bibelanstalt, 1937.

MLČOCH, M. *Psalmi latinae Vulgatae* [online]. Olomucii: Ed. Hölzel, 1898 [cit. 2017-12-30]. Dostupné z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:62f38660-3ab3-11e2-9688-005056827e51>.

MLČOCH, M. *Psalterium, seu, Liber psalmorum: iuxta Vulgatam latinam et versionem textus originalis hebraici cum notis introductionalibus et cum argumentis exegeticis, quibus harmonia utriusque versionis demonstratur*. Olomucii: Ed. Hölzel, 1890.

Nova Vulgata Bibliorum sacrorum editio. Citta del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 1979.

RAHLFS, A. (ed.). *Septuaginta*. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 1979. ISBN 3 438 05121 4.

SEDLÁČEK, J. *Výklad posvátných žalmů: obsahující překlad latinské Vulgaty i z původního znění a úplný výklad žaltáře*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1900.

SEDLÁČEK, J. *Výklad posvátných žalmů: obsahující překlad latinské Vulgaty i z původního znění a úplný výklad žaltáře*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1901.

WEBER, R. *Psalterii secundum Vulgatam Bibliorum Versionem nova recensio: iuxta votum Synodi Generalis Abbatum Ordinis S. Benedicti*. Clervaux (G.-D. de Luxemburg): Abbaye S. Maurice et S. Maur, 1961.

ZORELL, F. *Psalterium ex hebraeo latinum*. Romae: Pontificium Institutum Biblicum, 1928.

Patristické a středověké prameny

AUGUSTINUS. Enarrationes in psalmos. In: *Patrologia latina*. Ed. MIGNE, J.-P. Sv. 37.

FRANTIŠEK Z ASSISI. Řehole. In: *Spisy sv. Františka a sv. Kláry*. Ed. ŠTIVAR, J. B. Velehrad: Tomáš Ježek – Ottobre 12, 2001, s. 50–57. ISBN 80-86528-02-2.

HIERONYMUS. Epistola LVII Ad Pammachium. In: *Patrologia latina*. Ed. MIGNE, J.-P. Sv. 22, s. 568–579.

Jazykové pomůcky

BOTTERWECK, G. J.; RINGGREN, H. (ed.). *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*. Stuttgart-Berlin-Köln-Mainz: W. Kohlhammer, 1977. ISBN 3-17-004160-6.

BOTTERWECK, G. J.; RINGGREN, H.; FABRY, H.-J. (ed.). *Theologisches Wörterbuch zum Alten Testament*. Stuttgart-Berlin-Köln-Mainz: W. Kohlhammer, 1986. ISBN 3-17-009680-X.

GESENIUS, W. *Hebräisches und aramäisches Handwörterbuch*. 17. vyd. Berlin-Göttingen-Heidelberg: Springer-Verlag, 1962.

JENNI, E. *Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament*. Münster: Chr. Kaiser Verlag, 1984. ISBN 3-459-00789-3.

PÍPAL, B. *Hebrejsko-český slovník ke Starému zákonu*. Praha: Kalich, 2006. ISBN 80-7017-029-8.

PRAŽÁK, J.; NOVOTNÝ, F.; SEDLÁČEK, J. *Latinsko-český slovník*. Praha: Česká grafická unie, 1948.

WEINGREEN, J. *Učebnice biblické hebrejštiny*. 2. vyd. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-0623-1.

Ostatní literatura

ALLGEIER, A. *Die Altlateinischen Psalterien*. Freiburg: Herder, 1928.

ALLGEIER, A. *Die Psalmen der Vulgata: ihre Eigenart, sprachliche Grundlage und geschichtliche Stellung*. Paderborn: Ferdinand Schöningh, 1940.

AMBROS, P. *Teologicky milovat církev: vybrané statě z pastorální teologie*. Velehrad: Refugium Velehrad-Roma, 2003. ISBN 80-86715-11-6.

AVERY, B. R. The Vulgate Psalter: a New Revision. *Worship*. 1962, č. 10, s. 626–636.

BÄUMER, S. *Geschichte des Breviers: Versuch einer quellenmässigen Darstellung der Entwicklung des altkirchlichen und des römischen Officiums bis auf unsere Tage*. Freiburg im Breisgau: Herdersche Verlagshandlung, 1895.

- BEA, A. I primi dieci anni del nuovo Salterio latino. *Biblica*. 1955, roč. 36, s. 161–181.
- BEA, A. La nuova traduzione latina del salterio: Origine e spirito. *Biblica*. 1945, roč. 26, s. 203–237.
- BEA, A. The New Psalter: it's origin and spirit. *The Catholic Biblical Quarterly*. 1946, č. 1, s. 4–35.
- BERGER, R. Žaltář. In: BERGER, R. *Liturgický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2008. ISBN 978-80-7021-965-2.
- BIRD, T. E. Some Queries on the New Psalter. *The Catholic Biblical Quarterly*. 1949, č. 1, s. 76–81.
- BROCK, S. Aspects of Translation Technique in Antiquity. *Greek, Roman and Byzantine Studies* [online]. 1978, roč. 20, s. 69–87 [cit. 2018-03-11]. Dostupné z: <http://grbs.library.duke.edu/article/view/7281/4949>.
- BROWN, W. P. (ed.). *The Oxford Handbook of the Psalms* [online]. New York: Oxford University Press, 2014 [cit. 2017-12-23]. ISBN 978-0-19-978333-5. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=Cs3RAgAAQBAJ>.
- BUGNINI, A. *Die Liturgie-reform 1948-1975: Zeugnis und Testament*. Freiburg: Herder, 1988. ISBN 3-451-20727-3.
- CAMPBELL, S. *From Breviary to Liturgy of the Hours: The Structural Reform of the Roman Office, 1964-1971*. Collegeville: The Liturgical Press, 1995. ISBN 0-8146-6133-5.
- CLIFFORD, R. J. The authority of the Nova Vulgata: a note on a recent Roman document. *The Catholic Biblical Quarterly*. 2001, č. 2, s. 197–202.
- DAHOOD, M. *Psalms I, 1-50*. New York-London-Toronto-Sydney-Auckland: Doubleday, 1966. ISBN 0-385-02765-6.
- De textibus biblicis in editione latina Missalis Romani et Liturgiae horarum. *Notitiae: Commentarii ad nuntia de re liturgica edenda cura Consilii ad exsequendam Constitutionem de sacra Liturgia*. 1973, č. 9, s. 39–40.
- DUPRIEZ, B. M. *A Dictionary of Literary Devices: Gradus, A-Z*. Přel. HALSALL, A. W. University of Toronto Press, 1991. ISBN 9780802068033. Dostupné také z: <https://books.google.cz/books?id=uff2N62Jx9wC>.
- GAROFALO, S. *Introduzione al nuovo salterio del Breviario Romano*. Torino: Marietti, 1945.
- HÖPFL, H. *Beiträge zur Geschichte der Sixto-Klementinischen Vulgata: Nach Gedruckten und Ungedruckten Quellen*. Freiburg im Breisgau: Herder, 1913.
- HOSSFELD, F.-L.; ZENGER, E. *Psalmen 101-150*. Freiburg-Basel-Wien: Herder, 2008. ISBN 978-3-451-26827-4.
- JOUNEL, P. From the Council of Trent to Vatican Council II. In: *The Church at Prayer*. Ed. MARTIMORT, A. G. Collegeville, Minnesota: The Liturgical Press, 1987, sv. 1, s. 63–84. ISBN 0-8146-1363-2.

- JV. Rozhled náboženský. *Hlídky: Měsíčník vědecký se zvláštním zřetelem k apologetice a filosofii*. 1919, roč. 36, s. 532–538. Dostupné také z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:fdc6e7a0-bddd-11e3-a99b-005056822549?page=uuid:4ca404c0-be9c-11e3-85ae-001018b5eb5c>.
- KAULEN, F. *Geschichte der Vulgata*. Mainz: Verlag von Franz Kirchheim, 1868.
- LOHFINK, N. Psalmengebet und Psalterredaktion. *Archiv für Liturgiewissenschaft*. 1992, roč. 34, s. 1–22.
- LP. Potíže s breviářem. *Duchovní pastýř*. 1972, č. 6.
- LUSSIER, E. New Latin Psalter: an exegetical commentary. *The Catholic Biblical Quarterly*. 1947, č. 2, s. 226–234.
- MACKENZIE, R. A. F. Augustin Bea (1881–1968). *Biblica*. 1968, roč. 49, s. 453–456.
- MALINA, B. *Dějiny Římského breviáře*. Praha: Vyšehrad, 1939.
- MARTIMORT, A.-G. (ed.). *Handbuch der Liturgiewissenschaft*. Freiburg - Basel - Wien: Herder, 1963.
- MCCLELLAN, W. H. Obscurities in the Latin Psalter I. *The Catholic Biblical Quarterly*. 1939, č. 1, s. 69–72.
- MERELL, J. Nový latinský překlad žaltáře. *Časopis katolického duchovenstva*. 1946, č. 1, s. 16–20.
- MOHRMANN, C. Quelques observations linguistiques à propos de la nouvelle version latine du Psautier. *Vigiliae christianae: a review of early christian life and language*. 1947, č. 2, s. 114–128.
- MOHRMANN, C. Quelques observations linguistiques à propos de la nouvelle version latine du Psautier. *Vigiliae christianae: a review of early christian life and language*. 1947, č. 3, s. 168–182.
- Nová díla. *Hlídky: Měsíčník vědecký se zvláštním zřetelem k apologetice a filosofii*. 1901, roč. 18, s. 189–193. Dostupné také z: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/view/uuid:93221860-0901-11e4-83c7-005056827e51?page=uuid:6cf87f30-4335-11e4-af1d-001018b5eb5c>.
- O'LOUGHLIN, T. Latina Veritas!: Language a guarantor of truth? *The Furrow*. 2012, s. 343–347.
- PETRÁČEK, T. *Bible a moderní kritika: Česká a světová progresivní exegeze ve víru (anti-)modernistické krize*. Praha: Vyšehrad, 2011. ISBN 978-80-7429-248-4.
- PIACENZA, P. *Praelectiones de sacra liturgia: De officio divino*. Romae: Forzani et soc., 1909.
- R. Žaltář římského breviáře. *Časopis katolického duchovenstva* [online]. 1948, č. 3 [cit. 2017-12-31]. Dostupné z: <http://depositum.cz/knihovny/ckd/strom.clanek.php?clanek=22452>.
- RAEM, H.-A. Bea, Augustin. In: *Lexikon für Theologie und Kirche*. 3., völlig neu bearb. Aufl. Freiburg - Basel - Wien: Herder, 1994, sv. 2, s. 105–106.
- REPSCHINSKI, B. Anmerkungen zu einigen Thesen von Liturgiis authenticis. *Protokolle zur Bibel* [online]. 2002, roč. 11, s. 71–76 [cit. 2017-12-23]. ISSN 2412-2467. Dostupné z: <https://www.protokollezurbibel.at/index.php/pzb/article/view/1473>.

- SEYBOLD, K. *Die Psalmen*. Tübingen: J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1996. ISBN 3-16-146664-0.
- SCHMIDT, S. *Augustin Bea: Der Kardinal der Einheit*. Graz, Wien, Köln: Styria, 1989. ISBN 3-222-11905-8.
- SPORER, P. *Theologia moralis ad instructionem ordinandorum, et curandorum: De sacramentis* [online]. Tertia Veneta, cui nunc primum inseruntur supplementa R. P. Kiliani Kazenberger. Venetiis, 1726 [cit. 2018-03-05]. Dostupné z: <https://books.google.cz/books?id=HrdD56dLS1IC>.
- ŠMOLÍK, P. *Zpívané latinské chorální nešpory na Svaté Hoře* [online]. 2010 [cit. 2018-02-18]. Dostupné z: <http://svata-hora.cz/cz/article/1312/zpivane-latinske-choralni-nespory-na-svate-hore>.
- VANDER HEEREN, A. *Psalmi et cantica: explicata in ordine ad recitationem Breviarii*. Brugis: Beyaert, 1932.
- ZERWICK, M. Am Pöpstlichen Bibelinstitut in Rom. In: *Augustin Kardinal Bea: Wegbereiter der Einheit*. 1. Aufl. Ed. BUCHMÜLLER, M. Augsburg: Winfried-Werk, 1972, s. 70–86.

ABSTRAKT

PAVLÍK, J. *Žaltář římského oficia v proměnách 20. století*. České Budějovice 2018. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra teologických věd. Vedoucí práce A. Mackerle.

Klíčová slova: žalmy, žaltář, liturgie hodin, liturgická reforma, Psalterium Pianum, Liturgia horarum, Nova Vulgata

Pro officium římského ritu v průběhu 20. století postupně vznikly hned dva nové latinské překlady žaltáře, vypracované na základě hebrejského textu: prvním takovým překladem bylo tkzv. „Psalterium Pianum“ (1945), připravené z rozhodnutí Pia XII. profesory Papežského biblického institutu; druhým byl překlad vyhotovený v rámci liturgické reformy Druhého vatikánského koncilu, který obsahuje Liturgia horarum (1971, 1985). První část práce mapuje vznik a recepci těchto překladů, druhá na příkladu vybraných žalmů demonstruje jejich charakter a srovnává je. Končí vyhodnocením zjištěných změn a posunů významu mezi jednotlivými latinskými verzemi. Jak nové překlady žalmů změnily smysl toho, co se církev v liturgii hodin modlí?

ABSTRACT

20th Century Latin Psalter Translations for the Roman Divine Office

Keywords: psalms, psalter, Liturgy of the Hours, liturgical reform, Psalterium Pianum, The Pian Psalter, Liturgia horarum, Nova Vulgata

During the 20th century two new Latin translations of the Psalter were prepared for use in the Roman Divine Office. The „Pian Psalter“ (1945) was a work of professors of the Pontifical Biblical Institute, fulfilling an order of pope Pius XII. Another translation was prepared in course of the Second Vatican Council's liturgical reform and included in Liturgia horarum (1971, 1985). The first part of the thesis, historical in its nature, describes origin of both translations and their reception. The second part demonstrates their character on selected psalms and compares them. Finally, differences and meaning shifts are evaluated. How did both Psalter translations change meaning of the prayer of the Church?